

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ - БЛАГОЕВГРАД

Факултет по педагогика
Катедра „Педагогика“
Докторска програма: „Специална педагогика“
(На английски език)

=====

ЕЛИССАВЕТ АНГЕЛОС РУМПИДАКИ

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ УСЛОВИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ТВОРЧЕСКИТЕ СПОСОБНОСТИ ПРИ ДЕЦА С АУТИЗЪМ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за придобиване
на образователната и научна степен „Доктор“

Област на висше образование – 1. Педагогически науки
Професионално направление – 1.2. Педагогика
Докторска програма - Специална педагогика

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

Доц. д-р Снежана Попова

Благоевград, 2019

Дисертационният труд „Педагогически условия за развитие на творческите способности при деца с аутизъм“ е обсъден и насочен за защита пред научно жури на заседание на катедра „Педагогика“ към Факултет по педагогика - ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград.

Дисертацията съдържа 165 страници, от които 115 основен научен текст и 3 страници приложения. В дисертационния труд са включени 48 таблици и 23 диаграми. Библиографията съдържа 80 източника, 73 заглавия на латиница, 7 на гръцки език.

Официалната защита на дисертационния труд ще се състои на 06.03.2020 година от 13.00 часа в зала 412 на УК №1.

Научното жури е в състав:

1. Проф. д-р Пелагия Терзийска
2. Доц. д-р Снежана Попова
3. Проф. Снежана Николова
4. Проф. Венетка Кацарска
5. Проф. д-р Катерина Караджова

СЪДЪРЖАНИЕ

Актуалност на изследвания проблем	5
Научна новост и практическо значение на изследването	5
Цел, задачи, организация и методи на изследването	6
Първа глава	
Аутизъм – същност и специфика	11
Симптоми на аутизма	11
Основна характеристика на аутизма	12
Обединяващо мислене, ограничена игра и фантазия, стереотипно поведение и интереси	14
Специфика на психолого-педагогическото оценяване в Гърция, осъществявано в педагогическите институции	25
Втора глава	
Терапевтични подходи и интервенции	26
Сензорно – кинетичен подход	28
Подходи за подкрепа и алтернативна комуникация	29
Подходи за насърчаване на социалното взаимодействие	32
Приложен поведенчески анализ на Ловас	37
Структурирано обучение - (Т.Е.А.С.С.Н.)	39
Комуникационна система чрез разхвърляни картинки (PECS):	
Комуникационна система за размяна на картинки)	41
Езикова програма МАКАТОН	43
Подходи за разширяване на социалната интеграция – кръг от приятели	44
Социални истории	45
	48

Ефективност на социалните истории	47
Играта и нейната значимост в обучението	50
Етапи в развитието на играта	51
Аутизъм и игра	51
Трета глава	
Анализ на резултатите от извършеното емпирично изследване	54
Контингент, цели и организация на емпиричното изследване	
Статистически анализ – описание	54
Клъстерен анализ	54
Корелационен анализ	60
Педагогически условия	63
	63
Изводи и обобщения	64
Справка за научните приноси в дисертационния труд	66
Списък на научните публикации по темата на дисертационния труд	67

Актуалност на изследвания проблем

Настоящото изследване е посветено на актуална и особено значима в наши дни тематика, свързана с изясняване същността и спецификата на аутизма, както и с начините за интервенция при наличието на синдром от аутистичния спектър. В своята практика като специален педагог, в общуването си с деца със специални образователни потребности бях подтикната от опита да разгледам и анализирам всички онези разнообразни форми и методи за работа с децата от аутистичния спектър, водена от желанието да задълбоча своите наблюдения и чрез настоящата дисертация да изследвам и предложа начини за въвличането и участието на тези деца в символичната игра. Въпреки, че вниманието към темата през последните години е нарастващо, в теоретичен аспект има още какво да се желае, има огромна нужда от провеждането на изследвания в тази област както и за практически приложими подходи и решения в ежедневната педагогическа практика. Поради това пристъпих към написването на настоящата дисертация и провеждането на изследователския експеримент.

Тази докторска дисертация разглежда различни разстройства на развитието и начина, по който деца с нарушения от аутистичния спектър развиват своите творчески и креативни способности поставени в подходящи педагогически условия и участват в игрови дейности, и по-специално – в символичната игра.

Научна новост и практическо значение на изследването

Както по света, така и в гръцката образователна система липсват изследвания на символичното възприятие при децата от аутистичния спектър, които посещават масовите начални училища. Изучаването на използването на визуалните инструкции, както и други фактори и връзката им с участието в символичната игра при деца с аутизъм, които посещават основно училище, е предметът, който ще бъде изследван.

Това изследване се детерминира от потребността да се проучат възможностите за подобряване на педагогическите условия за развитие на творчеството и креативността при деца с аутизъм. Основно те са обективирани от възможностите за оптимизиране на тези условия, за да се развият децата във всеки аспект на образователния процес.

По време на изследването е извършена обективната оценка на деца с аутизъм по време на символична игра придружена с визуални

инструкции, за да се повиши качеството на тяхното образование. Анализът на педагогическите условия за развитие на творческите способности на децата с аутизъм ще допринесе за създаването на подходящи условия, за да бъдат възпитани правилно, техните нужди в образованието да бъдат удовлетворени и да не бъдат отхвърлени от техните връстници.

Предлага се алтернатива на традиционното образование за подобряване на педагогическите условия за развитие на творческите способности на децата с аутизъм като учителите и заинтересованите специалисти и педагози могат да използват образователната и корекционна ефективност на различните видове игри като модел за практическо приложение.

Цел, задачи, организация и методи на изследването

Цел на изследването:

Теоретично обосноваване и емпирична проверка на възможностите за оптимизиране на педагогическите условия за развитие на творческите и креативни способности при деца с аутизъм. Анализът на педагогическите условия за развитие на творческите способности на децата с аутизъм ще допринесе за разбирането на съществуващата понастоящем ситуация в образователната система и какви подобрения трябва да се направят в образованието, за да се помогне на тези деца да се развиват и да разгърнат своите хоризонти към нови преживявания в пътуването на знанието. Интервенцията при децата с аутизъм се постига посредством различни методи, докато без нея индивидуалното преживяване на детето с аутизъм заедно с другите членове на групата, води до изолация и маргинализация в училище към социално изключване.

Обект на изследването:

Учебно – възпитателният процес, провеждан в образователна институция (дневен център) за деца с аутизъм. Как и дали има възможности за оптимизиране на педагогическите условия за развитие на творчеството при деца с аутизъм.

Предмет на изследването:

Педагогическите условия за развитие на творческите способности (креативността) при деца с аутизъм. Основно да се анализират педагогическите условия за развитието на творчеството и креативността на децата с аутизъм в училищата и ефектите от използването на визуални инструкции в уменията за преподаване и в частност символичната игра при деца с аутизъм. В този контекст обектът и предметът дават възможност да бъдат дефинирани и основните задачи на изследването.

Задачи на изследването:

За постигането на формулираната цел се поставят за решаване следните основни **задачи**:

1. Да се проучат теоретичните аспекти на проблема за развитието на творческите способности и креативността при деца с аутизъм;
2. Да се анализират възможностите за подобряване на педагогическите условия за развитие на творческите способности и креативността при деца с аутизъм;
3. Да се проведе система от игри и визуални инструкции за тези игри;
 - Използване на видеоклипове
 - Използване на авторски сценарии за игра
4. Да се проучат възгледите на учителите за значимостта и приноса на педагогическите условия и как те са съобразени с възрастта, характеристиките на децата и развитието на техните творчески и креативни способности;
5. Да се изследват възгледите на родителите за значимостта и приноса на педагогическите условия и как те са съобразени с възрастта, характеристиките на децата и развитието на техните творчески и креативни способности;
6. Да се приложат различни символични игри чрез визуални инструкции в свободна или насочвана игра;
7. Да се анализират получените данни от въпросниците от образователните експерти и родителите на децата с аутизъм, участвали в изследването.

Изследователска хипотеза:

Ако се проучат и научно обосноват специфичните за децата с аутизъм педагогически условия, за насърчаване и стимулиране на развитието на тяхната креативност и творчески способности, то се очаква, че ще се повиши ефективността на образователния им процес.

Процесът на развитие на творческите способности, на децата с аутизъм ще бъде по-ефективен ако в образователния процес се интегрират разнообразни, съобразени с възрастовите и индивидуалните особености игрови дейности за насърчаване на креативността.

Освен това, ако се развива креативността на децата с аутизъм чрез използване на адаптирани игрови дейности в образователния процес, то по този начин ще се стимулира развитието на творческите им способности като цяло. Използването на зрителни инструкции повишава концентрацията на вниманието при учениците с аутизъм, броя на дейностите, с които се занимават, и броя на успехите във всяка от тези дейности.

Методите, прилагани в контекста на тази хипотеза, са:

1. Теоретичен анализ на тематичните изследвания;
2. Въпросник към учителите и родителите за изследване на отношението на децата поставени в подходящи педагогически условия по време на игра и взаимодействието им с други деца.
3. Педагогически експеримент. Средствата, използвани при интервенцията на автора са кукли, фигурки Playmobil, игри като кухня, фризьорски салон, цветарски магазин, лекар, училище. Също така сценарии, снимки или видеоклипове свързани с тези игри. Използвани са визуални и писмени авторски сценарии за задаване на инструкции. Сценариите включват написани отделни думи или фрази, както и картинки, които преподавани на ученици с аутизъм и им показват начини за поведение в социални ситуации. Тази визуална стратегия се използва за намаляване на негативното поведение, повишаване на вниманието и преподаване на комуникационни умения и социално взаимодействие, както и на умения за игра.
4. Педагогическо наблюдение

5. Статистически методи за обработка на данни и графични методи за тяхното представяне.

Въпросникът се състои от 7 основни въпроса, 25 подвъпроса, създадени въз основа на Скалата за наблюдение на играта, Скалата за поведение в предучилищна игра и Мултидисциплинарна интервенция базирана на играта. Елементите на тези инструменти се използват за описание на детската игра с аутизъм (например, детето играе с конкретно посочени предмети, използва подходящи играчки, спазва правилата по време на играта и т.н.). Въпросникът има и отворен тип въпроси, чиито отговори изследват мненията на учители и родители.

Първоначално използваната статистическа методология е дескриптивният анализ на данните. Изчислени са главни тенденционни мерки и мерки за дисперсия. Извадката е разделена на две групи на деца взели участие и деца, които не продължават напред с играчките, като се използват t-тестове (t-tests) за проверка на валидността на отговорите. Също така се използва груповият анализ при групирането на отговорите и при обобщаването на резултатите, като се прилага методът хи квадрат (chi-square test).

Този изследователски процес започва през септември 2018 г. в дневни центрове в град Солун.

Освен проучване на възгледите на учителите и специалистите, ще бъдат сравнени и техните виждания за използването на играта в прилаганите от тях обучителни програми и за значимостта, която те придават на играта като образователен инструмент. В същото време въпросникът съдържа и отворени въпроси, в които респондентите да укажат дали използват играта и дали прилагат определена програма включваща игри.

По отношение на въпросниците насочени към родителите, след направен обстоен преглед на източниците и научната литература и въз основа на малкото открити материали (във връзка с домашната игра и взаимодействието родител-дете чрез игра), бе съставен въпросникът. Родителите имат много важна роля в образованието и като цяло в развитието на децата си. Това са хората, с които детето споделя по-голямата част от своето време. Авторът счита за интересно и необходимо да се проучат възгледите на родителите относно играта на децата с аутизъм, дали те използват намеса чрез игра, тяхната роля в

интервенциите детето и степента на сътрудничество с учители и други специалисти.

Първа глава

Аутизъм – същност и специфика

В първа глава на дисертационното изследване се прави обща характеристика и се очертават симптомите, общите характеристики, средата, психо-образователната оценка от педагогическите инстанции в Гърция.

Симптоми на аутизма

Необходимостта от точна диагноза на разстройството, а също така и натискът за създаване на програми за неговата превенция и необходимостта от адекватна интервенция довежда експертите до определяне и класифициране на симптомите. Така се създават диагностични системи, в които по същество се указват симптомите за диагностициране на проблема. Както всяко нарушение, така и аутизмът има своите основни характеристики, които трябва да бъдат ясно изразени при индивида, за да може да му бъде поставена диагноза.

Първият опит да се класифицират симптомите на аутизма е направен от Канер (1943), който цитира основните характеристики на поведението на децата по следния начин:

- Неспособност за осъществяване на социална връзка.
- Невъзможност за използване на речта като средство за общуване.
- Постоянно желание за доминиране на еднообразието в начина на живот.
- Редовно използване на обекти.
- Добър когнитивен потенциал.
- Поява на тези характеристики преди 30-тия месец от раждането.

По-късно Рутер (1978) предлага следните диагностични критерии:

- Отключване на синдрома преди 30-тия месец от раждането.
- Забавено социално развитие, характеризиращо се с известна еднородност и несъответствие с умственото ниво на детето.
- Забавено и отклоняващо се от нормите езиково развитие, характеризиращо се с известна еднородност и несъответствие с умственото ниво на детето.

Настоява се на наличието на специфичност, проявяваща се в стереотипи, стандартизирано поведение, необичайно използване на предметите и отказ от промяна. Последните три критерия на Рутер, които са подобни

на първите три основни характеристики на Канер, са считани от него за основни диагностични критерии за аутизъм и наречени "триада дефекти" (Уинг, 1976):

- Социализация: намаляване, отклонения и до голяма степен забавяне на развитието на социализацията – особено междуличностното развитие.
 - Език и комуникация: редуцирана употреба и отклонения в езика и езикова комуникация - вербална и невербална.
 - Мислене и поведение: скованост на мисленето и поведението, а също и липса на символична игра.
- На комбинацията от тези три основни недостатъка се основават днешните Диагностични системи. По-долу са представени по-аналитично характеристиките на аутистите:

Основна характеристика на аутизма

1. Взаимни разстройства на социалното взаимодействие

Разстройството в развитието на социалността е основна характеристика на аутизма. Последиците на нарушената способност за социално взаимодействие и изграждане на взаимоотношения се разпространяват и върху начина, по който човек обработва стимулите, преживява света и се държи. Това е биологично определено разстройство. То се състои не само в затруднението на човека да се „научи да бъде социален“. Тази трудност се дължи на липсата на биологичната програма, необходима, за развитието на способността за социално взаимодействие. Чрез нея човек разбира света и се учи да бъде член на социални групи като семейството, училището, обществото. Взаимодействията и взаимоотношенията в тези групи водят на свой ред до по-нататъшно социално и личностно развитие

Деца с аутизъм не се различават по честотата на социално поведение от типа на гледане, спечелване или търсене на подход; те се различават от нормалните деца по количеството произведена реч и споделянето на обекта на вниманието. Това е способност, известна като "общо внимание".

Способността да се споделя общото внимание и то да се споделя на мига, прави индивида способен да развие във времето осъзнаване на своите собствени мисли и мислите на другите. Това е осъзнаване на

психичното състояние на другите, техните намерения, нужди, емоции и "вярвания", които се различават от човек до човек. Това прави човека способен да предсказва и разбира фактите, социалната среда и света, а съответно да приспособява поведението си и да се обучава. "Теорията на ума", констатира основен когнитивен дефицит при хората с аутизъм, който движи растежа в различно, отклонено направление, в резултат на което се наблюдават характерните прояви на хората с аутизъм. Според теорията за умственото разстройство, то влияе върху съпричастността и самосъзнанието, като създава затруднения както за разбирането на психичното състояние и неговите прояви на другия, така и на тези на самия човек. Човек изпитва характерната трудност да разпознава и да се позовава както на своето психическо и емоционално състояние, така и на това на другите. Хората с аутизъм и нормална интелигентност се сблъскват с някой, който да може да оценява тези умения едва в напреднала възраст. Нарушеното социално взаимодействие на хората с аутизъм с по-широката околна среда се дължи както на липсата на достатъчно самосъзнание, така и на липса на познания за стратегиите за решаване на проблемите, които има човек. Това е когнитивно затруднение, което засяга начина, по който човек взаимодейства с другите, и неговата мотивация да се ангажира в социално взаимодействие и да се учи. Човекът с аутизъм не разбира способността за учене, а следователно няма и мотивация за учене. Трудностите в социалното взаимодействие характеризират всички хора с аутизъм – от най-способните, до онези с различна степен на изоставане.

Затрудненията в речта и комуникацията се считат за основен критерий в определението за аутизъм. Тези смущения са толкова широки, че първоначално са били считани за основна характеристика. Хората с аутизъм проявяват широк спектър словесни и невербални трудности в общуването. Децата с аутизъм изпитват трудности при разбирането на невербалната комуникация, като изражението на лицето, зрителния контакт и жестовете, дължащи се на разстройство на интуитивното възприятие, което води до личностно развитие и социално разбиране. Поради тези трудности те не могат да усвоят по-сложни умения, като хората с аутизъм не знаят какви думи да разменят помежду си, за да общуват с другите. Разумът се използва предимно за оперативни цели, а не за взаимодействие, като усилията за комуникация са ориентирани предимно към обекти, а не към индивиди. Според "теорията на ума" разстройството води до по нататъшно нарушаване на разбирането и използването на речта според социалния контекст, като

техниката на обсъждане е непозната територия. Аутистите често не могат да започнат, да продължават и променят разговора, да преодолеят грешки или несигурност, да превъзмогнат склонността си да правят несвързани коментари, или да осъзнаят кога могат да се намесят или да прекъснат разговора. Буквалното разбиране на речта също влошава тези затруднения.

Нарушенията на речта и комуникацията съответстват на когнитивните модели на хората с аутизъм. Те имат различен начин на усвояване на езика, използвайки фрази, които се запомнят и възпроизвеждат самостоятелно, без да се разбира или променя тяхната структура. Деца с аутизъм запомнят само цели фрази като единици, но често ги свързват с контекста, в който са ги слушали, или физическото си състояние по това време. Аутизмът се характеризира с основно разбиране за целта и функцията на комуникацията като начин, по който се излъчват и получават съобщения. Трудностите в развитието на социалността, разбирането на мислите, намеренията, нуждите и емоциите на другите, се комбинират с основните комуникационни нарушения и са отговорни за повечето проблеми на хората с аутизъм.

Обединяващо мислене, ограничена игра и фантазия, стереотипно поведение и интереси

Хората с аутизъм проявяват неспособност да възприемат цялото, както и тенденция да насочват вниманието си към части от цялото, съпротива към промените и стереотипи на интереси: детето не се счита за завършена дадена ситуация, факт, предложение, ако не се състоят от точно същите елементи, които са имали първия път, когато са е сблъскало с тях. При аутизма, централната обработка на информация е фрагментирана, поради липсата на централна кохезия, което води до слабост при избора на подходяща информация за разбиране на ситуацията.

При високо функционалния аутизъм човек не може да даде специално значение на това, което възприема. Развитието на въображението (стимул за осмисляне на възприятието) се пренебрегва и символичната функция е ограничена. Поведението очевидно не е символично. Когато борави с предметите и околната среда, той се фокусира върху перцептивните стимули с техните физически свойства, вместо върху техните функционални, емоционални или социални свойства. В най-крайните случаи, занимаването с даден обект зависи от степента, до която той привлича вниманието (яркост, трафик, шум). Индивидите срещат трудности при използването на символ с

алтернативни начини, което води до сериозно нарушена символична игра, лошо въображение и творчество. Децата с високо функционален аутизъм развиват някои нормални интереси. Въпреки това, децата с аутизъм се развиват до известна степен символична игра, която е свързана с техните специфични интереси. Децата с високо функционален аутизъм развиват някои нормални интереси. Разликата се състои в липсата на спонтанност и функцията на символично творчество.

ОБКРЪЖАВАЩА СРЕДА

Хората с аутизъм имат опит от света, осъзнават какво се случва, но изглежда не разбират фактите по отношение на себе си. Те могат да правят неща, без да ги изпитват като лично преживяване. Това е усвояване без смисъл. Споменът за събитията не е личен; ученето е памет, а припомнянето му зависи от лозунгите на околната среда. От тази гледна точка, стереотипите и повтарящото се поведение са насочени не само към подреждане на хаотичния сетивен свят, но и към активиране на последователностите на паметта и припомняне на заученото.

Хората с аутизъм чувстват и изразяват чувства. Те обаче не могат да ги свързват с това, което виждат, или мислят. Всъщност областите на мозъка, които регулират емоционалното възбуждане, са свързани с области, които регулират механизма на мислене и справяне с емоциите. Мисълта при аутизма става обективна, няма субективен характер и води до характерните трудности на възприятието, осъзнаването и паметта.

МИСЛЕНЕ И СИМВОЛИЧНА ФУНКЦИЯ ПРИ ДЕЦАТА С АУТИЗЪМ

Децата с аутизъм проявяват неспособност да обобщават наученото и да го прехвърлят от една ситуация в друга, от една рамка в друга. По-голямата част от обучението се основава на повторение и зависи от контекста, в който се случва. Хората с аутизъм изпитват трудности да преживяват себе си като способни да решават проблеми и да използват наученото във всички ситуации, изискващи от другите гъвкавост. Липсата на гъвкавост на мисълта допринася за стереотипното поведение на развитието. Хората с аутизъм разчитат на повтарящо се поведение. Въпреки това, стереотипното поведение води до по-нататъшна изолация и по-малко възможности за социално взаимодействие. Те се разстройват от промените, което води до напрежение и често до неподходящо, провокативно поведение.

Други особености

1. Проблеми с речта

Проблеми при разбирането на речта, които могат да варират от пълна липса на разбиране, до леки затруднения в разбирането на значението на идиоматични изрази.

- Разстройства при използването на речта, които могат да имат всяка от следните форми:

- i. Пълна липса на реч

- ii. Непосредствено интониране

- iii. Забавено интониране

- iv. Многократно, стереотипно, твърдо и често идиосинкратично използване на думи и фрази.

- v. Несигурност в граматическата структура на спонтанната (не звуковата) реч.

- vi. Сливане на поредица букви и думи.

- vii. Объркване на думи с подобен звук или сходно значение

- iv. Лош контрол върху ритъма, силата и тона на гласа

2. Разстройства на визуалния контрол и зрителния контакт

Използване по-скоро на периферното, отколкото на централното оптично поле. Аутистите гледат към хората и нещата с бърз бегъл поглед, а не с постоянно вглеждане, гледат на другите дълго време и много втрещено.

3. Проблеми при имитирането и движението

Наблюдават се затруднения в имитирането на движения (учат по-добре, ако някой прави движенията с отделни части от тялото на детето). Някои, но не всички деца развиват имитация по време на тяхното израстване. Също така бъркат ляво-дясно, отпред-отзад и горе и долу.

4. Проблеми с контрола на движението

Скачане, удряне на топка, люлеещи се движения и гримаси, когато са в горната част на движението, ходене на пръсти; без истинско ръкостискане, странна поза, когато стоят - със сведена глава, с ръце върху лактите, или ръце върху китките. Също така спонтанни широки движения, или фини движения, или и двете.

5. Необичайни странни реакции при чувствителни преживявания

Безразличието, неудобството, или вълнението могат да се разглеждат като реакция на шумове, визуални стимули, болка, топлина, студ, аромати, миризми, допир. Реакцията може да бъде странна, като скриване на очите като реакция на шум.

6. Разстройства на естествените функции и физика

- Нередовен модел на сън и устойчивост на ефектите на успокоителни и хипнотици.
 - Нередовен модел на хранене и пиене, включително консумация на големи количества течности.
 - Липса на гадене при въртене.
- Несигурност в общия външен вид и необичайна симетрия на лицето

7. Специални способности

Способности, които не включват език

Необичайна форма на памет, която изглежда позволява дългосрочните съхраняване в точната форма, в която нещата първоначално са били възприети. Елементите, които са избрани за съхранение, не се показват; подбрани са по критерий, използван от повечето хора; от особено значение са и се съхраняват, без да се интерпретират или променят.

8. Поведенчески проблеми

Социално незряло и трудно поведение.

Високо функционален аутизъм (ASA Disorder)

Високо функционалният аутизъм, познат още като „синдром на Аспергер“, е сериозно разстройство на развитието, което включва по-слабо изразени аутистични проблеми в сравнение с други нарушения от спектъра на аутизма. Повечето хора с това разстройство обикновено имат нормален интелект и се представят задоволително на невербални тестове, докато вербалното им изразяване е по-слабо. Основната разлика между деца с Аспергер в сравнение с децата с други нарушения от спектъра на аутизма е, че тези със синдрома на Аспергер не изостават в първоначалното си езиково развитие.

Същност на Аутизма

1. Психологически причини или свързани с обкръжаващата среда

Първоначалните възгледи за причините за аутизма поставят акцент върху емоционалните трудности и психологическите фактори, а не върху органичните. Според тези възгледи, аутизмът се дължи или на стрес в ранна възраст, или на травма, причинена от обкръжението, или на непълноценно взаимодействие родител-дете, или психопатология, или екстремно поведение на родителите като емоционална студенина или отхвърляне на детето.

Биологична етиология на аутизма, както и централна роля на когнитивните, а не на емоционалните фактори в клиничния образ на аутизма. При лечението на аутизма от по-голямо значение са насочените поведенчески методи, вместо индиректните психотерапевтични методи. В резултат на това хората имат право да участват в терапевтичния процес, като последният трябва да се фокусира върху анимацията и обучението на родителите във внимателно разработени поведенчески програми, вместо да се коригират и идентифицират интрапсихиатрични и интраперсонални увреждания.

2. Органични причини

За „генезиса“ на аутизма са отговорни фактори на генезиса, естествени фактори на обкръжаващата среда, перинатални усложнения, невроанатомични и неврохимични фактори, психофизиологични фактори или крайни точки, или някаква комбинация от тях.

А. Функция на мозъка

Установено е, че хората с аутизъм могат да имат по-малко клетки на Пуркинѐ, които са отговорни за координирането на движенията на тялото и осъзнаването на положението на тялото по отношение на околното пространство. Също така тези клетки са стимули за лимбичната система. Хората със синдром на Аспергер често имат проблеми с контролирането на движенията си и са непохватни.

В. Генетични недостатъци

Според едно изследване върху еднояйчни близнаци, ако единият от близнаците има аутизъм, в 90 на 100 от случаите е вероятно да го има и другият. Други изследвания на братя и сестри на деца с аутизъм също показват, че те са по-склонни да проявяват признаци на аутизъм, отколкото децата, които нямат братя и сестри с аутизъм. През последните години ситуацията стана по-ясна. Поради това се счита, че аутизмът се дължи на комплексни взаимодействия на 3 до 15 или повече гени.

С. Хромозомни аномалии

Хромозомната аномалия, известна като „синдромът на крехката Х“, често причинява умствена изостаналост и се наблюдава по-често при момчетата. Хората, които са засегнати от този синдром, имат езикови аномалии, много от които напомнят на аутизъм. Съществуващите аномалии, сами по себе си недостатъчни за поставяне на диагнозата „аутизъм“, включват забавяне на речта, звук, странно качество на гласа и неспособност за спазване на действителните правила, управляващи човешкия разговор. Други два симптома на хора със „синдром на крехката Х“ са интензивното избягване на контакт с очите и отвращението от контакт с хора.

Д. Пренатални и перинатални травми

При хората с аутизъм е по-вероятно да има проблеми с раждането, отколкото при хората без аутизъм. В продължение на много години имаше схващане, че проблемите, възникнали по време на раждането, може да са причина за аутизъм. Децата с аутизъм често имат по-големи глави, отколкото тези без аутизъм. Гениталната тръба е доста

малка и ако детето има особено голяма глава, може да има затруднения при раждането. Някои смятат, че проблеми като тези по време на раждането са отговорни за развитието на аутизма. Въпреки това, последните проучвания водят до заключението, че самото дете играе важна роля в процеса на раждане и че проблемите в развитието на плода могат да предизвикат затруднения при раждането.

Е. Инфекциозни болести

Доказано е при строго подобрени случаи, че заразяването на малки деца от вирус е предшествано от проявление на характерни симптоми на аутизъм. Инфекциозните заболявания се случват неочаквано. Ако централната нервна система е заразена в критичен момент преди или след раждането, това може да предизвика аутизъм.

Ф. Когнитивни теории за аутизма

Когнитивните теории подчертават, че именно когнитивните проблеми на децата с аутизъм са предимно и отговорни за техните социални проблеми.

ОЦЕНКА

Тя се осъществява от най-ранна възраст (дори първите месеци) до възрастта за ясли и детската градина. От съществено значение за установяването на аутизма е отправната точка. Когато тя липсва, настъпват затруднения. Хората с аутизъм се оценяват всяка година. Трябва да третираме човека като цяло, цялата личност. След диагнозата-оценка следва дълъг и труден път. Родителите трябва да знаят истината и ние трябва да ги насочим накъде да тръгнат. Също така, ако родителите се съгласят да включат детето в програма, това се предхожда от домашни посещения на психолог и социален работник, както и от родителски консултации. Оценката е формална и неформална. Затова можем да кажем, че е точно такава, каквато правят учителите, психолозите, социални работниците. Неформалната превъзхожда формалната. Тя ни показва новопоявяващите се умения, способности, слабости, интереси, стил и учене. Оценката се извършва на два етапа:

Първи етап:

- История на развитието на детето
- Диагностично събеседване с родителите
Втори етап:

- Медицински преглед на детето
- Лабораторен контрол на детето.

Много важно е аналитичното мислене на учителя, способността му да организира работата си, гъвкавостта при поставянето и реализирането на неговите цели и неговият талант в изграждането на подходящия материал. Най-добрият начин да се подходи към образователната оценка започва от подходящите цели за всеки ученик. Децата с разстройства от аутистичния спектър наистина имат редица образователни потребности, но не всички са от първостепенно значение. Подходящият подбор на средствата може да се извърши в светлината на специфичните обстоятелства – в конкретния случай това са нивото на функционалност, информацията и нуждите на семейството и нуждите на конкретния училищен контекст.

Наличен инструментариум под формата на скали за оценяване:

- CHAT (Списък за проверка за аутизъм при малки деца): използва се от педиатрите за проверка на здравето на детето на 18 месеца.
- CARS (Скала за оценка на аутизма в детството): основан на наблюдение
- ADI-R (Аутистично диагностично интервю – ревизирано): Използва се при научни изследвания
- ADOS (График за наблюдение за диагностициране на аутизма): за деца с напреднала функционалност
- ADOS-G(График за наблюдение за диагностициране на аутизма - общ): обхваща цялата гама деца
- PEP-R (Психо-образователен профил - ревизиран): от 2 – 14 години
- AAPER-R (Психо-образователен профил на възрастни – ревизиран): от 17 години и нагоре, за възрастни.

Цел на оценяването

Уточняването на стартовата оценка е първата стъпка в процеса на оценяване и обикновено зависи от първоначалното насочване, източника на сезиране (т.е. кой е насочил детето: родители, учители,

педиатър) и контекста (училище, клиника). Оценката може да се извърши, за да се установи умствената способност и представянето на детето в училище, неговите силни и слаби страни както и психичното му здраве. Освен това оценка на детето се прави и за предоставяне на специални помощи или за получаване на специални услуги. И накрая, оценката на детето може да се направи, за да се покаже дали дадена рехабилитационна програма, приложена към това дете, е успешна или за изследователски цели. Характеризирането на едно дете с някои от аутистичните разстройства трябва да се извършва с повишено внимание.

Оценка на развитието

Децата се развиват с различно темпо – някои проговарят рано, други прохождат преди повечето други деца. Освен ако детето не е изостанало в развитието си, трябва да се направи оценка на развитието. Това е структурирана оценка на физическата дееспособност, езиковото, умственото, социалното и емоционалното развитие. Процедурата може да се извърши от специалист от екипа за оценка на развитието или от група професионалисти, която може да включва педиатър, езиков специалист, професионален терапевт, детски психолог и детски психиатър. Експертът или екипът ще приспособят оценяването на детето към възрастта и проблема му или неговото забавяне. Това може да е поредица от тестове, които включват изследване на неговото физическо състояние, тестване на слуха и зрението му, наблюдение на детето по време на игра, както и стандартизирани тестове, които могат да подчертаят силните и слабите области на детето. Особено важно е оценката на всяко дете, за което се подозира, че има нарушение в развитието. Подобна оценка включва тестове за интелигентност, включително обективен тест за неговите слухови, поведенчески, социални и адаптивно-функционални умения. Резултатите от тестовете за оценка при деца с възможни увреждания са важни, защото те помагат при идентифицирането на специфични проблеми на развитието и за поставянето на правилна диагноза. Те предлагат обективно описание на способностите и недостатъците на детето (функционална оценка) и са критерий за това дали детето може да се присъедини към конкретна програма за рехабилитация или да плати за специфични процедури за сигурност. Те също така помагат за организирането на подходяща интервенция и формират база за измерване на напредъка и ефективността на интервенциите.

Важни елементи на оценката на развитието представляват тестовете за различни области на умения и адаптация на детето:

- Претеглен слухов тест
- Претеглен тест:
 - i. Умствен капацитет
 - ii. Комуникация
 - iii. Двигателни физически способности
 - iv. Функционални способности
 - v. Социални, емоционални и поведенчески функции
 - vi. Редактиране на импулси

Оценката на развитието включва оценка по някакъв предмет, на който детето е обучавано. Също така наблюдение на детето, докато играе спонтанно, като създаваме ситуация, при която се налага да играе и при която взаимодейства с родителите си. Освен това интервюиране на родителите, за да изразят своите притеснения, и за да се изясни историята на развитието на детето от ранна възраст. Накрая се събира информация по отношение на текущото състояние на данните и включва преглед на медицинските досиета на детето и история на заболяването на семейството.

Като се използват констатациите от оценката на развитието, могат да се открият първите признаци, че детето има аутизъм. Когато това се случи, трябва да се направи незабавно по-задълбочена оценка, за да се заключи дали наистина става въпрос за аутизъм. Важно е да се обърне внимание на най-важните констатации от оценката на развитието на детето. Това може да стане или чрез добавяне на нови данни към вече съществуващата оценка на развитието, или чрез насочване на детето към други специалисти за по-подробна и конкретна диагноза. И накрая, най-важно е да се използват всички констатации, за да се разработи програма за интервенция при детето. Първоначалните констатации могат да служат за референтни данни, така че след неколкomesечна интервенция може отново да се направи същата оценка, за да се установи колко напредък е постигнат за детето след това.

Оценяване на речника и комуникацията на деца с аутизъм

Начинът на оценяване може да бъде използването на диагностична процедура или избор на подходящи цели за програмата за обучение. Изборът на начин на оценяване зависи от възрастта на детето, неговия начин на общуване, от нивото на разбиране и речево изразяване, от сериозността на аутизма и от наличието на други съпътстващи

заболявания. Оценката може да бъде формална или неформална. Изчислението се извършва с помощта на тестове.

Можем директно да съберем сведения от родителите и да наблюдаваме поведението на детето в нашия кабинет. Затова можем да контролираме:

- Дали бебето/ детето отговаря на нашата усмивка.
- При визуален контакт, проверяваме дали детето може да я следва погледа ни, или гледа в друга посока.
- Проверяваме дали може да ни покаже с пръст майка си или някаква рамка в стаята.

Наблюдаваме дали детето има активен „почерк“ върху околната среда, т.е. дали наблюдава или любопитно се оглежда около себе си, като изхождаме от непосредственото зрително поле на детето. Освен това, за да преценим задоволително социалната комуникация на детето (дори ако няма вербални умения), можем да провеждаме с него само игри.

От останалите начини, в хода на развитието му, можем да изберем следните инструменти:

- Схема за предвербална комуникация (Керман и Райд 1987)
- Дербширска езикова схема (Ноулс и Месидлавър 1982)
- Тест за намиране на думи (Ренфрю 1995)
- Тест с картини-действия (Ренфрю 1995)
- Тестове за прагматика на езика (Фелпс и Тересаки 1992)
- Тест със символична игра (Лоу и Костело 1988)
- Книжка с думи за Схема за предвербална комуникация
- Тест с игра - преструвка.

Специфика на психолого-педагогическото оценяване в Гърция, осъществявано в педагогическите институции

За оценка на уменията и способностите на хората с аутизъм, аутистични симптоми, за неврологична оценка на състоянието и функциите на централната нервна система, интелигентността, визуалния език, езиковите умения, способностите за учене и комуникиране на човек с аутизъм с неговото семейство, неговото емоционално състояние, неговата социална зрялост и адаптивно поведение и неговите симптоми на проблемно поведение се използват психо-образователни инструменти. Екипът за оценка се състои от психиатър, клиничен

психолог, консултант и психолог социален работник. Екипът за оценка обаче трябва да бъде разширен и да осигурят места за физиотерапевт, професионален терапевт, специализиран педагог, медицинска сестра, специалист наблюдател и родителите на детето.

За да могат родителите на детето да отговорят на въпросите за развитието и лечението на аутизъм, учителите и терапевтите трябва първо да постигнат следното:

- Да се направи връзка оценка – интервенция.
- Да се определят други специалисти по оценяване на основата на обучението.
- Родителят да е активно въввлечен в процеса на оценка.

Втора глава

Терапевтични подходи и интервенции

В днешно време аутизмът се счита за необичаен синдром. В резултат на това няма един единствен терапевтичен метод, подходящ за всички случаи. Изборът на метода на интервенция се определя на базата на клиничната картина на детето и идентифицираните области със затруднения и недостатъци, както и нивото на неговите способности. Различните начини на намеса се отнасят до тежестта на трудностите, умствения потенциал и участието на обкръжението в образователния процес.

1. Критерият за избор на подходяща интервенция

Преди да се избере интервенция, трябва да се вземе предвид следното:

- Специфичните особености на детето
- Степента на разстройството
- Честотата и интензивността на проявите на проблемно поведение при детето
- Цената на метода и финансовото състояние на семейството
- Дали този подход отговаря на персоналният стил на педагога и на семейството.

2. Педагогически подходи и условия

Съвременните образователни програми за интервенция при аутизъм са изключително многообразни.

А) Терапия на изборите (Options Therapy)

Програмата набляга на цялостното приемане на детето и насърчаването му да развие по-силна мотивация за общуване и по-активно участие в дейностите, които се провеждат в неговото обкръжение. Родителите, които прекарват по-голямата част от деня с детето, трябва да премахнат негативните си чувства, да създадат климат

на радост и приемане и да работят заедно с детето си по активен и съвместен начин, като положително подобряват поведението му. По този начин детето се подпомага да се справи възможно най-добре с един свят, който трудно разбира и контролира. Стереотипните му движения или социалната изолация също са резултат от неговата неспособност да контролира заобикалящия го свят. Следователно основната цел е то да приеме посланието, че всички около него обичат и приемат такова, каквото е, и да може адекватно да декодира мотивацията за творческо взаимодействие и комуникация.

В) Терапия с физически контакт (Holding Therapy)

Познат като „терапия за редуциране на гнева”, този метод се основава на схващането, че аутизмът произтича от нарушена връзка между майка и дете, която започва още отрано, във вътреутробния му живот, и включва следните етапи:

- Майката се насърчава да държи детето по-близо до тялото си
- Децата с аутизъм се съпротивляват по време на физически контакт
- На майката не се разрешава да се откаже и да спре, а трябва да увеличи усилията си да търси контакт с детето
- Поради тази ситуация детето може да реагира бурно и да създаде състояние на враждебност (викане, чукане, удряне и т.н.)
- Майката не трябва да отстъпва, докато детето не се успокои
- Цялата процедура се извършва у дома поне веднъж на ден и всеки път, когато детето изглежда нещастно и дистанцирано.

По този начин аутистичните симптоми постепенно намаляват, развиват се социална комуникация и взаимодействие, увеличават се усилията за изследване на детето, което допринася за повишаване на неговото творчество. Детето и майката придобиват опит помежду си, постепенно изчезват разликата между тях и промяната с течение на времето води до спиране и на тези настроения.

Сензорно-кинетичен подход

Тези подходи се основават на убеждението, че децата с аутизъм се стимулират в различна степен (по-голяма или по-малка) от обкръжаващата среда отколкото нормални индивиди, което води до трудности при разбирането им и отнасянето към тях.

1. Сензорно интегративна терапия (SIT)

Това е неврологичен процес и теория за връзката между неврологичния процес и поведението. Смята се, че тази теория подобрява начина, по който мозъкът обработва и организира външни стимули, като докосване, движение, тяло, зрение и слух. Има подобрения в области като автотравматичното агресивно поведение, ученето, визуалния контакти двигателните умения.

Методът също изисква дейности, включващи движението на цялото тяло. Така се постига координация и сътрудничество на когнитивните функции на всички нива и се създават условия за готовност и палиативно учене в горните области на мозъчните слоеве.

2. Слухово интегративна терапия (AIT)

Този се основава на хипотезата, че свръхчувствителният слух на децата с аутизъм допринася за поведенчески проблеми и пречи на ученето им в общообразователна среда. Освен това се твърди, че намаляването на свръхчувствителността чрез образование значително подобрява поведението им.

3. Музикотерапия

Музикалната терапия е подход, предназначен да насърчава баланса между емоционалното, психическото и социалното развитие на детето и се различава от музикалното образование и уроците по музика, чиито цели са взаимно допълващи се. Целта на музикотерапията не е преподаването на боравене с музикален инструмент, като техниките, които заемат централно място, включват безплатни или структурирани музикални импровизации, песни или просто слушане на музика, насочени към подобряване на качеството на живот и насърчаване на положителна връзка между детето, неговото семейство и терапевта.

Музикотерапията носи положителни резултати при деца с аутизъм, защото:

- Нарушава моделите на изолация и социално отдръпване, като същевременно подобрява социалното и емоционално развитие.
- Улеснява вербалната и невербалната комуникация.
- Намалява поведение, характерно за нарушеното възприятие и кинетичното развитие.
- Улеснява творческото изразяване на личността и насърчаване на емоционалната реализация.
- Подкрепя семействата на хората с аутизъм.
- Помага за диагностициране и оценка на аутизма.

Подходи за подкрепа и алтернативна комуникация

Тези подходи са полезен начин за справяне с трудностите при комуникацията, които характеризират хората с аутизъм. Акцентът се поставя върху преподаването на алтернативни, невербални форми на комуникация, като значения, изображения и символи, които допринасят за развитието на комуникацията на децата с ниска функционалност.

1. Комуникационна система чрез разхвърляни картинки. (PECS: Комуникационна система за обмен на картини) (PECS: Picture Exchange Communication System)

Това е комуникационна система, която има за цел да преподава основните принципи на взаимодействие и комуникация преди устната реч. Тя използва предимно образи и обучава хората, които я използват да се приближават и да показват картинката на обекта, който искат в "комуникационния партньор", с цел да заменят картинка с обекта. Тя изисква наличието на комбинация между внимание и контакт с очите, като се стреми да помогне на детето спонтанно да поеме инициативата за комуникация. За ефективно прилагане на PECS, първо трябва да се намерят онези стимули и награди, които интересуват всяко дете, за да го мобилизират да общуват. Учебните стратегии включват разнообразни техники за стимулиране и погасяване на интереса, с крайна цел

подобряване и модифициране на метода, чрез който децата използват тази система. Системата PECS е структурирана на шест етапа, първите три от които са насочени към всички деца с дифузни увреждания на развитието, а следващите три са само за тези деца, при които се развива умът:

- **Начало на общуването:** На този етап основната цел е детето, което има пред него желан обект и картинка, която го символизира, да може да избере картинката и да я даде на своя терапевт. В тази фаза детето се учи как да общува с по-подходяща форма на поведение и взема това, което иска, като отправя ясно послание, което всички ние разбираме, тъй като то е по-конкретно.

- **Увеличаване на използването на картинки:** тази фаза включва така наречената „комуникационна маса”, от която детето избира картинки и дава на своя терапевт папка за поставяне и съхранение на картинките. Броят и видът стимули и награди също се увеличават. На този етап детето се научава да започва взаимодействие, като се приближава към другия, независимо от това къде се намира, за да види дали другият е на разположение и да се разсее. То трябва да дойде да ни попита какво иска, като винаги използва картинка.

- **Събиране на послания:** основната цел на тази фаза е да се даде възможност на детето да се научи да събира специфични съобщения, които му се предоставят чрез картинките, тъй като преди това са били групирани според тяхното съдържание. Картинките се използват за разпределяне на вниманието между два вида картинки – с неутрално или отрицателно съдържание и такива с напълно различно съдържание.

- **Въвеждане на предложения чрез PECS:** на този етап детето прави предложения. Предложението се прави върху стикер с картинка, които лесно могат да се отлепват, като предварително е поставена думата "аз искам". Тя е първоначалната картинка, а до нея детето поставя следваща картинка и по този начин получава обекта, който иска. По-късно детето прави едно просто предложение, като залепя двете картинки самостоятелно.

- **Обучаване в отговори на прости въпроси:** ученикът се учи, че трябва да реагира бързо на различни въпроси, тъй като комуникацията изисква взаимодействие не само със спонтанни изказвания, но и с отговор на въпросите на другите.

- **Способност за коментар:** След като детето се е научило да отговаря на въпроса: „Какво искаш?“, то се учи да отговаря на повече въпроси като „Какво виждаш?“, „Какво чуваш?“, „Какво чувстваш?“. Въпреки това, винаги трябва да се има предвид, че отговорът на въпроса има за цел да подобри социалното поведение, а не придобиването на обекти, докато играе интересът на детето към различните обекти. Също така е важно да се използват и запознават членовете на семейството с PECS системата и неговото обкръжение, така че тя да се използва в дома на детето и през целия ден.

Когато PECS се използва подкрепящо, тя ни дава възможност да обучим дете с аутизъм да развие някои комуникативни умения, главно за да задоволи своите първични нужди; тя дава възможност на децата с аутизъм да придобият мисловно представяне на обектите и да възприемат подходящо поведение, прави ги комуникативни за другите. Те се учат да мислят чрез редакторски правила, когато правят изречения с изображения и физически овладяват речника, като изображенията винаги се четат от инструкторите.

2. Езикова програма МАКАТОН

МАКАТОН насърчава развитието на езикови умения при деца и възрастни с нарушения в комуникацията, въвежда ги с процеса на усвояване на то и писането и може да се използва при хора с тежки или мултисензорни увреждания, но също така и при деца с различни езикови нарушения (афазия, дизартрия и др.) (Камбуроглу, 2003). При преподаването се използва мултисензорния подход, комбиниран с използването на реч, значения и писмени символи. Значенията се използват успоредно с разсъждението, като основната цел при тяхната е да подпомагат хора, които не са развили речта си, или речта им не е разбираема.

МАКАТОН може да се използва за обучаване в четене, което се провежда на три нива:

- 1) Значението / символът представлява цялото изречение.
- 2) Използват се символи, които са ключове за пресъздаване на смисъл, но не и граматични елементи на изречението.

3) За всяка дума и за всеки езиков елемент на изречението се използват символи и значения.

МАКАТОН е езикова програма, която се характеризира с висока степен на гъвкавост, тъй като може да се адаптира към индивидуалните нужди на всеки индивид, и чрез която индивидът може да споделя избори и чувства, да взаимодейства с обекти и изображения, да участва в игри и да слуша / чете / разказва истории.

Подходи за насърчаване на социалното взаимодействие

1. Кръг от приятели

Деца с аутизъм използват систематично социални мрежи, които функционират в класната стая, с цел формиране на среда, която подкрепя "уязвимото" дете. Това помага на децата да се справят със социалните си дефицити, които са много съществена пречка за интегрирането им в масовото училище. Всяка сесия започва със загреваща дейност, която остава постоянна по време на интервенцията, като отбелязва нейното начало. Този ритуал създава чувство за сигурност у децата, стабилност и контрол върху процеса на интервенция. Всяка от дванадесетте сесии продължава 30 минути по веднъж седмично. Учителят е помолен да избере някои деца от класа, които смята, че ще бъдат подходящи да се присъединят към кръга. Критериите за подбор са чувствителността на децата и вида на контакта, който имат с детето с аутизъм, както и съгласието на родителите им. Учителят информира децата за нормалния ход и за целите на кръга и за това как те могат да помогнат на детето с аутизъм да си взаимодейства с тях. Той обикновено ръководи кръга и дава нарежданията на останалите членове. Така той разбира как да се справя по-ефективно с детето с аутизъм в класната стая. Това е подход, който признава, че силата на групата от връстници може да оказва положително или ограничаващо въздействие върху индивидуалното поведение. Децата седят в кръг и имат подобни предмети пред себе си, които използват, за да извършват някои действия, или да участват в словесни игри. Децата с нормално развитие получават устни похвали за своя принос към интервенцията. Тъй като целта на кръга от приятели не е учене и практикуване на реч, а подобряването на социалното взаимодействие, може да се включва и деца с аутизъм, които имат проблем с речта. В този случай е възможно дейности на кръга да се съсредоточа повече върху ангажирането с

обекти или с двигателни движения. Този подход е особено полезен за деца с аутизъм, тъй като систематично се използва потенциала на класната стая, за да се оформят среда, която подкрепя уязвимото дете. Целите на кръга са следните:

- Изграждане на среда, в която детето ще може да влезе в контакт с по-компетентни социални партньори.
- Осигуряване на среда, в която учителят може да се съсредоточи върху разстройството на социалното взаимодействие, което характеризира аутизма.
- Помага на децата с нормално развитие да разберат, че аутизмът е основно и продължаващо разстройство.
- Насочен е към решаването на специфични проблеми чрез развитие на творчеството на членовете на кръга.

Този подход е организиран както следва:

1 СЪПКА

- Задължително е обръщане към училище и към родителите на децата, които ще участват доброволно в програмата.

2 СЪПКА

- Обсъждане на правилата за изграждане на кръга. Кръгът се организира от специалист (психолог, специалист педагог и др.), който обсъжда с учителя и учениците потенциала и слабостите на детето с аутизъм, когато то не е в класната стая. Най-накрая се избират доброволците, които ще участват в кръга.

3 СЪПКА

- Първи цикъл: провежда се след края на дискусията и се ръководи от външния партньор с помощта на класния ръководител. Той определя правилата на групата, включително дискретност, внимателно изслушване един друг и търсене на помощ от възрастни, когато е необходимо.

4 СЪПКА

- Седмични срещи на кръга: предназначението на срещите е да бъдат положителни и подкрепящи преживявания за всички деца в групата.

Деца с аутизъм общуват по-успешно в дейности, които познават добре и не трябва да полагат много старание за да ги изпълняват. Следователно е за предпочитане да се предлагат дейности, които са познати на детето с аутизъм, тъй като целта не е да се усвояват нови умения, а да се практикува общуването с връстници. Деца с аутизъм рядко инициират взаимодействия с връстници. Те имат проблем да подхождат към връзка с връстниците си и да поддържат взаимодействието, което вероятно се дължи на затруднението им да се справят със спонтанна реч. Може би за подобни деца кръгът от приятели представлява рамката, от която се нуждаят, за да поемат инициативата и да общуват с някого друго. Структурата на кръга маркира ясна и предвидима среда, в която децата с аутизъм имат възможност да наблюдават и да имитират поведението своите връстници, които им служат за поведенчески модели. Въпреки това, трябва да имаме предвид, че дори и децата с нормално развитие, които участват в кръга, да се научат да взаимодействат ефективно с деца с аутизъм, останалите им връстници все още няма да знаят как да се държат. Друго важно съображение е, че децата с аутизъм, които стоят в центъра на кръга, могат да се разстроят, ако кръгът прекрати съществуването си толкова внезапно, колкото е започнал. Кръгът от приятели е интервенция, която няма за цел да създава приятелски отношения, въпреки подвеждащото си наименование, а да развива и усъвършенства уменията за общуване на детето с аутизъм, което впоследствие може да доведе и до създаване на приятелство. С други думи, той има за цел да се разберат социалните проблеми, предизвикателствата, пред които са изправени обкръжаващата среда и детето с аутизъм, и то да бъде включено в нейния социален контекст.

2. Социални истории

Този подход се прилага за справяне със социалните и комуникативни проблеми, породени от деца с аутизъм. Тези истории се използват и за справяне с различни видове лошо поведение или социални недостатъци. Социалната история е кратка история, която има специфична форма и цели обективно да се опише дадена социална

ситуация, човек, умение, събитие или концепция. В частност, социалната история описва дадена социална ситуация така, както тя се възприема от индивид с аутизъм, а не човек с нормално развитие. Социалните истории могат да се използват за постигане на следните цели:

- Да се опише ситуация, като същевременно се дадат ясни указания за поведението и реакцията, която детето трябва да прояви, по начина, по който се прави, по незаплашителен начин.
- Да се персонализира и адаптира преподаването на социални умения.
- Да се използват максимално адаптивните практики и подкрепа, за да може да се променят някои поведения.
- Да се преподават подходящи типове поведение в реалистичен социален контекст, за да могат да бъдат обобщавани по-лесно и да се решават редица проблеми, като здраве, подслон, някои практики, безпокойство и страх.

Социалните истории са ефективни при справянето с детето с аутизъм, тъй като му помагат да разбере как да реагира на конкретни ситуации и посочват действията, които трябва да се избягват. Също така успешно се използват за въвеждане на промени и нови практики у дома и в училище, за да се обяснят причините за поведението на другите, или да се преподават нови учебни и социални умения. Те улесняват хората с аутизъм да разбират по-добре социалните проблеми и да откриват подходящи социални отговори. Освен това историите са ефективни за намаляване на прекомерните изблици на гняв и нивото на безпокойство, изпитвани от деца с аутизъм, участвали в изследванията. Социалните истории подобряват четири социалните умения: уменията за поздравяване, заявяване на желание за участие в играта, питането на друго дете на какво иска да играе и избора на друго дете за игра. Дадена социална история по същество осигурява социален сценарий, който детето изучава с крайната цел да се научи как да реагира на ситуация, която предизвиква безпокойство, несигурност, дразнене или агресия. Всяка история е персонализирана и адаптирана към когнитивното ниво на отделното дете. Социалните истории обикновено се състоят от две до пет изречения, включващи описателна информация за контекста, субектите и извършителите:

СТЪПКА 1:

- Инструктиране за подходящата поведенческа реакция

СТЪПКА 2:

- Перспективна информация, т.е. предложения, описващи чувствата и реакциите на другите в дадена ситуация

СТЪПКА 3:

- Тестови предложения, описващи подобни действия и реакции, които не се използват от хората. Социалните истории обикновено се състоят от две до пет изречения, включващи описателна информация за контекста, за субектите и извършителите.

Всяка социална история трябва да бъде лесно разбираема и да отговаря на нивото на детето.

3. Поведенчески подходи

- ✓ Целеви анализ.
- ✓ Използване на усилватели.
- ✓ Систематично родителство.
- ✓ Съотношение учител / дете 1:1.

- 1) Те започват преди тригодишна възраст.
- 2) Те настояват за обобщаващи умения, така че включват дома, училището и общността.
- 3) Подчертават развитието на социалните и когнитивните умения, за да търсят контакт на детето с „нормалното” развитие.
- 4) Използват специално обучен персонал

Поведенческият терапевтичен подход се основава на приложенията на задълбочен поведенчески анализ. Повечето от проблемите на детето се разглеждат и третираат като учене, докато методът на лечение винаги се адаптира към нуждите на детето, а неговата пригодност се определя оценката за неговия напредък. Този подход се основава и на персонализирано обучение, използващо представителни години. Преподавателските и терапевтичните му цели са разделени в три основни области:

1. В областта на уменията за оцеляване,
2. В областта на трудовите умения и
3. В областта на оперативните умения.

Изследванията показват, че този подход може да доведе до бързо, комплексно и стабилно подобрене в познавателните, комуникативните, социалните, но също така и в уменията за самообслужване и игрите. Благоприятният ефект от поведенческия подход е максимален, когато интервенцията започне в предучилищна възраст, което води до три пъти по-висока степен на училищно и социално включване при деца, с аутизъм, отколкото при деца, започнали интервенция след 5 годишна възраст.

Приложен поведенчески анализ (LAS) на Ловас – Приложен поведенчески анализ (А.В.А.)

Приложният анализ на поведението е поведенчески подход, който се прилага над 40 години със значителни и положителни резултати. Той се основава на принципите на съвместното обучение, както и на други принципи на поведенческо обучение, насочени към промяна на проблемното поведение с времето. Има някои поведения, които се считат за много важни за гладкото социализиране на детето с аутизъм и включват: социални умения, комуникация, адаптивни умения, умения за самообслужване, академично представяне, разбиране на времеви и пространствени концепции и накрая умения за учене за придобиване на работа. Има някои поведения, които се считат за много важни за гладкото социализиране на детето с аутизъм и включват социални умения, комуникация, адаптивни умения, умения за самообслужване, академично представяне, разбиране на времеви и пространствени концепции и накрая усвояване на умения за придобиване работа. Аутизмът е синдром на поведенчески недостатъци и прекомерни биологични реакции, но може да се постигне подобрене в контролиран контекст.

А) Непълноценното поведение включва дефицит на внимание, неадекватни социални и емоционални нагласи, ограничени езикови умения, въображение и игра и неадекватни умения за самообслужване.

Б) Прекомерното поведение се отнася до агресивните нагласи на детето било към себе си, било към другите, гняв и анонимни стереотипи.

Успехът на програмата се определя в съответствие с принципите, на които се основава, и е както следва:

- Диагностициране през 1-ва или 2-ра година.
- Започване на лечение веднага след успешно поставяне на диагноза.
- Възпитание: предаване на основни знания за аутизма и обща информация.
- Лечение в естествената среда на детето.
- Интензивни грижи.
- Обсъждане на цели, определяне на терапии, надзор, редовен преглед на курса от екип от експерти.
- Приемане на инициативи от децата с участието на двама възрастни, единият от които играе ще бъде използван като собствената инициатива на ученика, а другият ще стимулира.

Приложният поведенчески анализ е ранна и интензивна интервенция при деца с аутизъм. Програмата за интервенция продължава повече от 40 часа седмично в продължение на две години, като се използват поведенчески техники при деца на възраст от 2 до 3 години с максимална продължителност от три години. Неговата обща цел е да обобщи първоначално знанията с помощта на родителите, а след това цялото усилие да продължи с помощта на училището. Другите му специфични цели са развитието на уменията на децата в предучилищна възраст, премахване на стереотипното и агресивното поведение. Несъмнено важна роля за успеха на подкрепящата интервенция, както е установено от резултатите от програмата, играе:

- Ранната интервенция.
- Продължителността на програмата и
- Правилното и последователно прилагане на терапевтични методи не само от терапевтите, но и от родителите.

Специфичната програма е насочена към „тежките случаи“, ако можем така да ги наречем, от „аутистичния спектър“, с цел от една страна да се

намали разрушителното и агресивно поведение на детето, от друга страна – да се увеличат социалните умения и социалното взаимодействие.

Структурирано обучение - Т.Е.А.С.С.Н.

Съгласно структурирания подход аутизмът се разглежда като нарушение на развитието с особени познавателни характеристики. Хората с аутизъм имат различен начин на мислене, който се приема и уважава. Предпоставка за подходящо специално лечение е да се разберат специфичните когнитивни характеристики на хората с аутизъм и да се приспособи околната среда така, че да бъде разбираема. Следователно целта на специалното обучение е да ги подкрепи с подходящи адаптации към тяхната естествена среда. Образователната подкрепа се предоставя за учене през целия живот и се адаптира към нивото на затруднения, които всеки отделен човек има в спектъра на аутизма.

ТЕАССН (Лечение и обучение на деца с аутизъм и нарушения в комуникацията, превеждано Лечение и обучение на деца с аутизъм и нарушения в комуникацията). Това е структурирана програма за обучение, която предоставя услугите си на хора с аутизъм или комуникационни нарушения и на техните семейства. Тя се прилага на трите основни места – в дома на детето, училището, общността. Подпомага децата да организират поведението си, да намират информацията, от която се нуждаят и да я използват, за да функционират самостоятелно. Признавайки, че хората с аутизъм имат развито визуално възприятие, цялата структура на обучението се изгражда върху визуални стимули, които индивидът може да разбира по-лесно от другите форми на комуникация, и зависят от възможностите и нуждите на всеки отделен индивид.

ТЕАССН се фокусира главно върху максимизиране на способностите на обучаемите, които използват своите способности, вместо да се опитват да "се възстановяват" от разстройство. Програмата е предназначена да осигури структурирани рамки за деца с аутизъм, при което всяко дете ще може да развива собствените си достойнства. Учителите организират отделни работни места, където всяко дете може да извършва различни дейности. Осигурени са оптични помощни средства за компенсиране на дефицита, който децата проявяват в обработката на аудио информация. ТЕАССН отдава особено значение на

сътрудничеството на учениците с преподавателския състав. Учителят трябва да изгради класа по такъв начин, че да може да преподава по-ефективно чрез приспособяване. Такъв е случаят, че фактите от средата на изкуството в класната стая могат да засилят, или да се намесят в самостоятелното функциониране на детето, както и способността му да разпознава и спазва правилата и ограниченията на класа. Организацията на околната среда придава чувство за сигурност, както и визуални индикации, които помагат на децата да разберат функционалността на пространството около тях.

TEACCH е разработен, както подсказва името му, с цел преподаване и обучение на деца с аутизъм и други разстройства и неговите силните страни, могат да бъдат обобщени, както следва:

- Той има за цел да подобри адаптацията на детето към социалната среда: подходът се опитва да постигне това чрез прилагане на две стратегии, които са насочени към подобряване на правата на детето (по-конкретно, образованието и изменението на околната среда), но също и в усвояването нови умения с цел преодоляване на недостатъците както в познавателния, така и в социалния сектор.

- Установява се партньорска връзка между професионалисти или учители и родители: родителите са обучени да действат като съ-терапевти за своите деца, така че да могат да продължат да прилагат техниките у дома.

- Поощрява се концепцията за структурирано преподаване: децата с аутизъм имат по-голяма полза от структурирана образователна рамка, отколкото от подходи, които са свободни, защото те се нуждаят от предсказуемост, която им създава чувство за сигурност.

- Крайната цел е да се подобрят уменията, които човек трябва да предложи: оценката, която идентифицира способностите, които едно дете има, трябва да се подобри и да се направи по-оперативна и социално приемлива. Същата логика важи и за обучението на родителите и персонала. Те биват оценявани - т.е. оценяват се уменията, които имат и се подобряват чрез образование, за да станат по-компетентни и ефективни терапевти.

- За основа се използва когнитивно-поведенческата терапия: образователните процеси се ръководят от теориите на познанието и

поведението, които твърдят, че трудното поведение може да се дължи на субективни проблеми при възприемането и разбирането. Когато тези проблеми бъдат преодолені, детето може да замени проблемното поведение с по-приемливо и функционално поведение.

• Професионалистите се обучават да се справят с редица поведения: те са обучени да разбират всички аспекти на поведението на детето и не се специализират като психолози, логопеди и др.

Програмата ТЕАССН се фокусира върху 4 ключови елемента за изграждане на образованието на човека:

- Изграждане на околна среда,
- график на индивидуалния ден,
- работна система
- структуриран образователен материал.

Целта на ТЕАССН не е да "излекува" аутизма, а да помогне на децата да увеличат своята автономия чрез по-добра комуникация, социална осведоменост и независими умения за вземане на решения.

Комуникационна система чрез разхвърляни картинки (PECS): Комуникационна система за размяна на картинки)

Това е комуникационна система, която има за цел да преподава основните принципи на взаимодействие и комуникация преди устната реч. Тя използва предимно образи и обучава хората, които я използват да се приближават и да показват картинката на обекта, който искат в "комуникационния партньор", с цел да заменят картинка с обекта. Тя изисква наличието на комбинация между внимание и контакт с очите, като се стреми да помогне на детето спонтанно да поеме инициативата за комуникация. За ефективно прилагане на PECS, първо трябва да се намерят онези стимули и награди, които интересуват всяко дете, за да го мобилизират да общуват. Учебните стратегии включват разнообразни техники за стимулиране и погасяване на интереса, с крайна цел подобряване и модифициране на метода, чрез който децата използват тази система. Системата PECS е структурирана на шест етапа, първите три от които са насочени към всички деца с дифузни увреждания на

развитието, а следващите три са само за тези деца, при които се развива умът:

- **Начало на общуването:** На този етап основната цел е детето, което има пред него желан обект и картинка, която го символизира, да може да избере картинката и да я даде на своя терапевт. В тази фаза детето се учи как да общува с по-подходяща форма на поведение и взема това, което иска, като отправя ясно послание, което всички ние разбираме, тъй като то е по-конкретно.

- **Увеличаване на използването на картинки:** тази фаза включва така наречената „комуникационна маса”, от която детето избира картинки и дава на своя терапевт папка за поставяне и съхранение на картинките. Броят и видът стимули и награди също се увеличават. На този етап детето се научава да започва взаимодействие, като се приближава към другия, независимо от това къде се намира, за да види дали другият е на разположение и да се разсее. То трябва да дойде да ни попита какво иска, като винаги използва картинка.

- **Събиране на послания:** основната цел на тази фаза е да се даде възможност на детето да се научи да събира специфични съобщения, които му се предоставят чрез картинките, тъй като преди това са били групирани според тяхното съдържание. Картинките се използват за разпределяне на вниманието между два вида картинки – с неутрално или отрицателно съдържание и такива с напълно различно съдържание.

- **Въвеждане на предложения чрез PECS:** на този етап детето прави предложения. Предложението се прави върху стикер с картинка, които лесно могат да се отлепват, като предварително е поставена думата "аз искам". Тя е първоначалната картинка, а до нея детето поставя следваща картинка и по този начин получава обекта, който иска. По-късно детето прави едно просто предложение, като залепя двете картинки самостоятелно.

- **Обучаване в отговори на прости въпроси:** ученикът се учи, че трябва да реагира бързо на различни въпроси, тъй като комуникацията изисква взаимодействие не само със спонтанни изказвания, но и с отговор на въпросите на другите.

- **Способност за коментар:** След като детето се е научило да отговаря на въпроса: „Какво искаш?”, то се учи да отговаря на повече въпроси като

„Какво виждаш?“, „Какво чуваш?“, „Какво чувстваш?“ Въпреки това, винаги трябва да се има предвид, че отговорът на въпроса има за цел да подобри социалното поведение, а не придобиването на обекти, докато играе интересът на детето към различните обекти. Също така е важно да се използват и запознават членовете на семейството с PECS системата и неговото обкръжение, така че тя да се използва в дома на детето и през целия ден.

Когато PECS се използва подкрепящо, тя ни дава възможност да обучим дете с аутизъм да развие някои комуникативни умения, главно за да задоволи своите първични нужди; тя дава възможност на децата с аутизъм да придобият мисловно представяне на обектите и да възприемат подходящо поведение, прави ги комуникативни за другите. Те се учат да мислят чрез редакторски правила, когато правят изречения с изображения и физически овладяват речника, като изображенията винаги се четат от инструкторите.

Езикова програма МАКАТОН

МАКАТОН насърчава развитието на езикови умения при деца и възрастни с нарушения в комуникацията, въвежда ги с процеса на усвояване на то и писането и може да се използва при хора с тежки или мултисензорни увреждания, но също така и при деца с различни езикови нарушения (афазия, дизартрия и др.). При преподаването се използва мултисензорния подход, комбиниран с използването на реч, значения и писмени символи. Значенията се използват успоредно с разсъждението, като основната цел при тяхната е да подпомагат хора, които не са развили речта си, или речта им не е разбираема.

МАКАТОН може да се използва за обучаване в четене, което се провежда на три нива:

- 1) Значението / символът представлява цялото изречение.
- 2) Използват се символи, които са ключове за пресъздаване на смисъл, но не и граматични елементи на изречението.
- 3) За всяка дума и за всеки езиков елемент на изречението се използват символи и значения.

МАКАТОН е езикова програма, която се характеризира с висока степен на гъвкавост, тъй като може да се адаптира към индивидуалните нужди на всеки индивид, и чрез която индивидът може да споделя избори и чувства, да взаимодейства с обекти и изображения, да участва в игри и да слуша / чете / разказва истории.

Подходи за разширяване на социалното взаимодействие

Кръг от приятели

Деца с аутизъм използват систематично социални мрежи, които функционират в класната стая, с цел формиране на среда, която подкрепя "уязвимото" дете. Това помага на децата да се справят със социалните си дефицити, които са много съществена пречка за интегрирането им в масовото училище. Всяка сесия започва със загреваща дейност, която остава постоянна по време на интервенцията, като отбелязва нейното начало. Този ритуал създава чувство за сигурност у децата, стабилност и контрол върху процеса на интервенция. Всяка от дванадесетте сесии продължава 30 минути по веднъж седмично. Учителят е помолен да избере някои деца от класа, които смята, че ще бъдат подходящи да се присъединят към кръга. Критериите за подбор са чувствителността на децата и вида на контакта, който имат с детето с аутизъм, както и съгласието на родителите им. Учителят информира децата за нормалния ход и за целите на кръга и за това как те могат да помогнат на детето с аутизъм да си взаимодейства с тях. Той обикновено ръководи кръга и дава нарежданията на останалите членове. Така той разбира как да се справя по-ефективно с детето с аутизъм в класната стая.

Това е подход, който признава, че силата на групата от връстници може да оказва положително или ограничаващо въздействие върху индивидуалното поведение. Децата седят в кръг и имат подобни предмети пред себе си, които използват, за да извършват някои действия, или да участват в словесни игри. Децата с нормално развитие получават устни похвали за своя принос към интервенцията. Тъй като целта на кръга от приятели не е учене и практикуване на реч, а подобряването на социалното взаимодействие, може да се включва и деца с аутизъм, които имат проблем с речта. В този случай е възможно дейности на кръга да се съсредоточа повече върху ангажирането с обекти или с двигателни движения. Този подход е особено полезен за

деца с аутизъм, тъй като систематично се използва потенциала на класната стая, за да се оформят среда, която подкрепя уязвимото дете. Целите на кръга са следните:

- Изграждане на среда, в която детето ще може да влезе в контакт с по-компетентни социални партньори.
- Осигуряване на среда, в която учителят може да се съсредоточи върху разстройството на социалното взаимодействие, което характеризира аутизма.
- Помага на децата с нормално развитие да разберат, че аутизмът е дълбоко и продължаващо разстройство.
- Насочен е към решаването на специфични проблеми чрез развитие на творчеството на членовете на кръга.

Този подход е организиран както следва:

1 СЪПКА

- Задължително е обръщане към училище и към родителите на децата, които ще участват доброволно в програмата.

2 СЪПКА

- Обсъждане на правилата за изграждане на кръга. Кръгът се организира от специалист (психолог, специалист педагог и др.), който обсъжда с учителя и учениците потенциала и слабостите на детето с аутизъм, когато то не е в класната стая. Най-накрая се избират доброволците, които ще участват в кръга.

3 СЪПКА

- Първи цикъл: провежда се след края на дискусията и се ръководи от външния партньор с помощта на класния ръководител. Той определя правилата на групата, включително дискретност, внимателно изслушване един друг и търсене на помощ от възрастни, когато е необходимо.

4 СЪПКА

- Седмични срещи на кръга: предназначението на срещите е да бъдат положителни и подкрепящи преживявания за всички деца в групата.

Децата с аутизъм общуват по-успешно в дейности, които познават добре и не трябва да полагат много старание за да ги изпълняват. Следователно може би е за предпочитане да се предлагат дейности, които са познати на детето с аутизъм, тъй като целта не е да се усвояват нови умения, а да се практикува общуването с връстници. Децата с аутизъм рядко инициират взаимодействия с връстници. Те имат проблем да подхождат към връзка с връстниците си и да поддържат взаимодействието, което може би се дължи на затруднението им да се справят със спонтанна реч. Може би за подобни деца кръгът от приятели представлява рамката, от която се нуждаят, за да поемат инициативата и да общуват с някого друго. Структурата на кръга маркира ясна и предвидима среда, в която децата с аутизъм имат възможност да наблюдават и да имитират поведението своите връстници, които им служат за поведенчески модели. Въпреки това, трябва да имаме предвид, че дори и децата с нормално развитие, които участват в кръга, да се научат да взаимодействат ефективно с деца с аутизъм, останалите им връстници все още няма да знаят как да се държат. Друго важно съображение е, че децата с аутизъм, които стоят в центъра на кръга, могат да се разстроят, ако кръгът прекрати съществуването си толкова внезапно, колкото е започнал. Кръгът от приятели е интервенция, която няма за цел да създава приятелски отношения, въпреки подвеждащото си наименование, а да развива и усъвършенства уменията за общуване на детето с аутизъм, което впоследствие може да доведе и до създаване на приятелство. С други думи, той има за цел да се разберат социалните проблеми, предизвикателствата, пред които са изправени обкръжаващата среда и детето с аутизъм, и то да бъде включено в нейния социален контекст.

Социални истории

Този подход се прилага за справяне със социалните и комуникативни проблеми, породени от деца с аутизъм. Тези истории се използват и за справяне с различни видове лошо поведение или социални недостатъци. Социалната история е кратка история, която има специфична форма и цели обективно да се опише дадена социална ситуация, човек, умение, събитие или концепция. В частност, социалната история описва дадена

социална ситуация така, както тя се възприема от индивид с аутизъм, а не човек с нормално развитие.

Социалните истории могат да се използват за постигане на следните цели:

- Да се опише ситуация, като същевременно се дадат ясни указания за поведението и реакцията, която детето трябва да прояви, по начина, по който се прави, по незаплашителен начин.
- Да се персонализира и адаптира преподаването на социални умения.
- Да се използват максимално адаптивните практики и подкрепа, за да може да се променят някои поведения.
- Да се преподават подходящи типове поведение в реалистичен социален контекст, за да могат да бъдат обобщавани по-лесно и да се решават редица проблеми, като здраве, подслон, някои практики, безпокойство и страх.

СОЦИАЛНИТЕ ИСТОРИИ СА ЕФЕКТИВНИ:

При справянето с детето с аутизъм, тъй като му помагат да разбере как да реагира на конкретни ситуации и посочват действията, които трябва да се избягват. Тези истории са били използвани успешно за въвеждане на промени и нови практики у дома и в училище, за да обяснят причините за поведението на другите, или да се преподават нови учебни и социални умения. Социалните истории улесняват хората с аутизъм да разбират по-добре социалните проблеми и да откриват подходящи социални отговори. Освен това историите са ефективни за намаляване на прекомерните изблици на гняв и нивото на безпокойство, изпитвани от деца с аутизъм, участвали в изследванията.

Социалните истории подобряват четири социални умения:

Държане при поздравяване;

Заявяване на желание за участие в играта;

Питането на друго дете на какво иска да играе

Избор на друго дете за игра.

Дадена социална история по същество осигурява социален сценарий, който детето изучава като крайната цел да се научи как да реагира на ситуация, която предизвиква безпокойство, несигурност, дразнене или агресия. Всяка история е персонализирана и адаптирана към когнитивното ниво на отделното дете. Социалните истории обикновено се състоят от две до пет изречения, включващи описателна информация за контекста, субектите и извършителите:

СТЪПКА 1:

- Инструктиране за подходящата поведенческа реакция

СТЪПКА 2:

- Перспективна информация, т.е. предложения, описващи чувствата и реакциите на другите в дадена ситуация

СТЪПКА 3:

- Тестови предложения, описващи подобни действия и реакции, които не се използват от хората. Социалните истории обикновено се състоят от две до пет изречения, включващи описателна информация за контекста, за субектите и извършителите.

Всяка социална история трябва да бъде лесно разбираема и да отговаря на нивото на детето.

Поведенчески подходи

- ✓ Целеви анализ.
- ✓ Използване на усилватели.
- ✓ Систематично родителство.
- ✓ Съотношение учител / дете 1: 1.

5) Те започват преди тригодишна възраст.

6) Те настояват за обобщаващи умения, така че те включват дома, училището и общността.

- 7) Подчертават развитието на социалните и когнитивните умения, за да търсят контакт на детето с „нормалното” развитие.
- 8) Използват специално обучен персонал

Поведенческият подход се основава на приложенията на задълбочен поведенчески анализ. Повечето от проблемите на детето се разглеждат и третираат като учене, докато методът на интервенция винаги се адаптира към нуждите на детето, а неговата пригодност се определя оценката за неговия напредък. Този подход се основава и на персонализирано обучение, използващо представителни години. Преподавателските и терапевтичните му цели са разделени в три основни области:

1. В областта на уменията за оцеляване,
2. в областта на трудовите умения и
3. в областта на оперативните умения.

Изследванията показват, че този подход може да доведе до бързо, комплексно и стабилно подобрение в познавателните, комуникативните, социалните, но също така и в уменията за самообслужване и игрите. Благоприятният ефект от поведенческия подход е максимален, когато терапевтичната интервенция започне в предучилищна възраст, което води до три пъти по-висока степен на училищно и социално включване при деца, страдащи от аутизъм, отколкото при деца, започнали лечение след 5 години.

Играта и нейната значимост в обучението

Деца играят от първите си години самостоятелно или в групи. Играта е и израз, но и предпоставка за развитието на детето. По време на своята адаптация към околната среда – материална и социална, детето не може да задоволи емоционалните и интелектуални нужди на своето „его“. За да постигне емоционално и психическо равновесие, то трябва да има сфера на дейност, която да мотивира асимилирането на реалността в неговото „его“ чрез процеси, които не водят до сблъсъци с други пречки. На този етап се намесва играта, която трансформира реалността, тъй като тя „асимилира“ в себе си нуждите на „Аз-а“ на

детето. По време на играта детето формира схващания и умения, усвоява ценностите и вярванията на културата и обществото, в което израства.

Чрез играта се осъществява духовно, емоционално и езиково развитие. По-конкретно, детето:

- се учи да придобива
- развива своето въображение
- култивира паметта си
- усеща приятни емоционални състояния
- съчинява истории
- общува

Различни изследователи описват някои общи характеристики на играта, тъй като те се считат за съществени нейни компоненти:

- Подчертава се процесът на игра, а не резултатът.
- Необходимост от безопасност.
- В конкретния момент, когато детето играе, то преживява лична реалност.
- Играта може да се контролира от играча.
- Очевидно е, че когато детето играе, и за родителя, и за учителя е трудно да го отклонят дори ако детето е гладно.
- Играта е спонтанна, не задължителна.

Днес игровата терапия се използва като метод за интервенция. Играта е важен инструмент за когнитивно, езиково, емоционално и социално развитие на детето. Тя е социална и психо-емоционална необходимост за всяко дете и е трудно да се обясни с термини на разума, тъй като принадлежи към емоционалното и социалното измерение.

Всички деца, независимо от етническата им принадлежност, играят и причината да играят е единствено радостта, която черпят от играта. Играта е средство за развиване на въображението и творчеството; тя е преднамерена, приятна; произтича от вътрешната мотивация и е уникален начин за изразяване на детето. Играта подобрява социалното разбиране на детето и произтича от възприятието на детето за реалността. Играта е генерична дейност, чрез която детето се изразява, научава повече за себе си чрез взаимодействието с околния свят. Играта на децата се характеризира с гъвкавост и не изисква вербална комуникация. Децата имитират по време на играта, усилвайки и

разширявайки своя опит. Също така, децата се учат чрез естествено изследване и своето социално взаимодействие, използвайки играта като средство за структуриране и реконструиране на разбирането си за света около тях. Чрез естественото учене и социално взаимодействие по време на игра деца преживяват различни ситуации и инциденти по друг начин. Играта е доминиращ фактор в развитието на всички деца. За да разберем по-добре значението на играта, трябва да се запознаем със следните етапи на развитие, представени в доминиращите теории.

Етапи в развитието на играта

Детската игра може се проявява в различни форми и може да бъде разделена на сходни категории. В научната литература, категоризацията се извършва въз основа на структурата на играта дори по начини, които включват комбинация от двата горепосочени елемента. Освен това, друг широко разпространен начин за описване на етапите на развитие на играта при деца с аутизъм е курс, който следва играта, докато детето се развива. Децата с аутизъм са изправени пред много социални трудности и затова е важно да се оцени социалната функция на играта, която те играят.

Аутизъм и игра

Децата с аутизъм изглеждат особено доволни от играта. Чрез нея те се опитват да разберат боравенето с различни материи като тегло и размери. Въпреки това, те се нуждаят от помощ при разработването на стратегии за играта. Следователно, децата с аутизъм проявяват особен интерес към игри, които имат стимулация, поощряваща естетически чувства. Те не обичат да откриват нови странни игри, а предпочитат да играят с предмети от къщата. Трябва да се отбележи, че играта може да бъде групова или индивидуална. Децата с аутизъм имат понижени социални умения и това ги кара да изпитват затруднения в общуването с други деца, както и в провеждането на групова игра. Предишни неуспехи да участват в групови игри им пречат – затрудняват се да участват отново. Всичко това прави социалната игра трудна за тях и ги подтиква към чисто лична игра.

Развитие на етапите на играта при деца с типично развитие и деца с аутизъм. На този етап ще отбележим как едно дете с типично развитие реагира на играта, както и дете, което е диагностицирано с аутизъм. По-

подробно през първата година децата с нормално развитие започват да търсят себе си: на 18 месеца започват да развиват символични действия като преструване, че говорят по телефона; на 24 месеца се преструват за нещата от ежедневието, като например как да си хранят куклата; на 36 месеца започват да играят с подобни на тях деца, а след 48 месеца започва предпочитанието към социално-драматични игри с връстниците. От друга страна, децата с аутизъм след 18 месеца започват да имат ограничена игра; на 24 месеца играят по свой собствен начин; на 36 месеца не могат да общуват и да играят с други деца на тяхната възраст; и накрая след 48 месеца се появява символичната повтаряща се игра. Ако обаче играта се фокусира върху интервенция за преодоляване на аутизма, тя ще помогне на децата по по-приятен и творчески начин. Освен това семейството е ключов фактор за засилване на играта при тези деца. Родителите и всички членове на семейството като цяло трябва да бъдат обучени как да се справят и да играят творчески с детето с аутизъм. Игровата терапия е дългосрочно занимание с окуражаващи резултати при хората с аутизъм. В Гърция обаче има случаи на родители, които я прилагат с голямо недоверие, но дори и домашната игра може да бъде изключително конструктивна и да сближи семейството.

Развитие на играта при деца с аутизъм

Способността да се играе изисква въображение, добро ниво на използване на езика, комуникативни умения и социално взаимодействие. Децата с аутизъм имат затруднения с горните елементи на играта и затова демонстрират предимно стереотипна и повтаряща се игра. В литературата характеристиките на играта на деца с аутизъм са описани от няколко изследователи. Децата с аутизъм използват играта по стереотипен начин, като проявяват пристрастяване към конкретни моменти от тези игри. Техните интереси по отношение на играта са ограничени и при тях няма спонтанна и функционална игра, а по-скоро козметична игра, като те не са в състояние да развият по-сложни форми на игра. При някои деца с аутизъм може да има функционална игра, но играта им показва разлики в сравнение с функционалната игра на типично развиващите се деца. Децата с аутизъм не са в състояние да развият също и символична и фантастична игра, да играят заедно с още двама от своите връстници и да участват в ролева игра. Като цяло, децата с аутизъм са в състояние да играят чувствително, организационно

и функционално в изпитни ситуации и някои от тях са способни да се включат в символична игра. Въпреки това, рядко може да се счита, че едно дете с аутизъм играе наистина. Тяхната игра е предимно стереотипна. Играта е спонтанна, приятна и забавна за всички деца, но няма същото значение за деца с аутизъм. Когато децата с аутизъм играят, те обикновено са социално изолирани и се отдават на стереотипни и повтарящи се поведения с обектите. В тяхната игра няма гъвкавост и разнообразие. Децата с аутизъм са склонни да играят по-малко и имат ограничена функционална игра. Функционалната игра не е изследователска и включва по-малко дейности отколкото при другите деца, независимо дали те имат затруднения, или не. От друга страна, децата с аутизъм имат специални способности в дейности, изискващи визуално-кинетична активация, като пъзели, и използват по-ефективен логически синтаксис от свободния синтаксис.

Интерпретация / поведения на децата с аутизъм при игра

Когато децата с аутизъм играят символично, обикновено се занимават със специфични проблеми, които са свързани със специални интереси, които ги засягат. Често децата с аутизъм използват предметите по стереотипен начин, което не им позволява да подобрят опита си през първите години от живота си. Играта на деца с аутизъм е механична, не се характеризира като изследователска, а дейностите, с които се занимават, изглеждат извън всяка рамка.

Трета глава

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗВЪРШЕНОТО ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ

Цели, обект, предмет и контингент на емпиричното изследване

Целта на емпиричното изследване е да се проучат възможностите за създаване на благоприятни педагогически условия за насърчаване развитието на креативността на децата с аутизъм посредством използването на символична игра и визуални инструкции.

Обектът на настоящото изследване е да се изследва връзката между играта и аутизма. Основният предмет на това изследване е развитието на творческите умения чрез игрални умения за учене. Поради тази причина беше създаден въпросник с три групи въпроси, както следва:

Първата група съдържа въпроси, които се занимават с реакциите на деца с аутизъм по време на игралната дейност, втората група поставя въпроси за възприемането на играта от детето и накрая третата група въпроси се фокусира върху поведението на децата по отношение на останалите от групата.

Въз основа на отговорите на горните въпроси ще се проучи дали има разлика в реакциите между деца с аутизъм, които преди това са имали програма за игра и други деца, и ако да, тогава доколко значима е тя.

Контингент на изследването

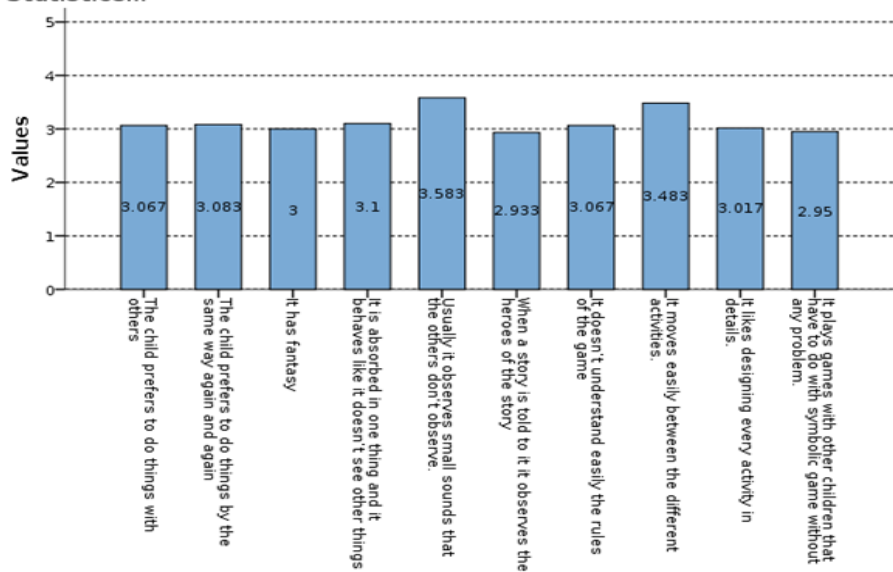
Контингентът се състои от 60 деца с аутизъм, от които 36 са момчета и 24 момичета. 34 деца преди са участвали в учебни дейности, базирани на игра, а 26 не са. От 34-те деца, участвали в такива дейности, при 20 процесът е с продължителност от 1 година, а при 14 от 2 години. Децата, които са участвали в изследването, са диагностицирани със синдром на аутизъм в продължение на 1 до 7 години, при средно 3,37 години.

Статистически анализ

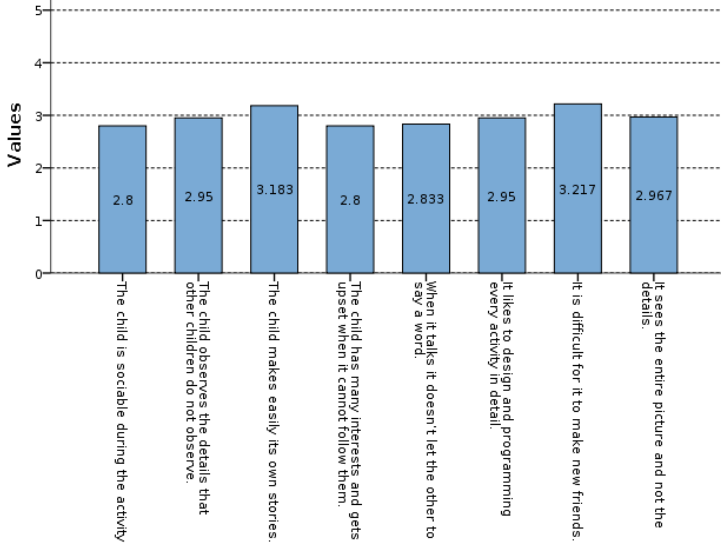
Описание

Целта е да се тества общото поведение на децата с аутизъм по време на играта като учебен метод.

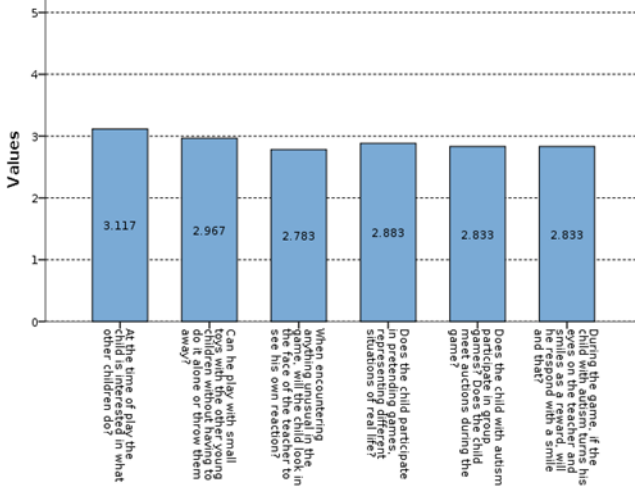
Statistics...

Statistics...

Statistics...

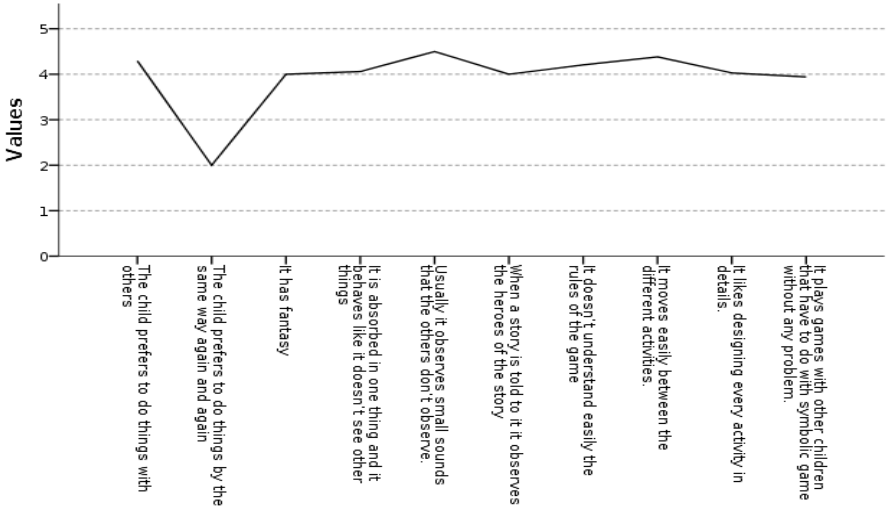

В графиките по-горе виждаме, че средните стойности на отговорите са много близки до стойността 3 („Не знам“). Наблюдавайки преобладаващите стойности (режим) виждаме голяма разлика. Следователно има съмнение за поляризация в отговорите на въпросника. За да решим горепосочения въпрос, ще анализираме данните, като разделим извадката на деца, които преди са били въввлечени в игрови дейности и тези, които не са.

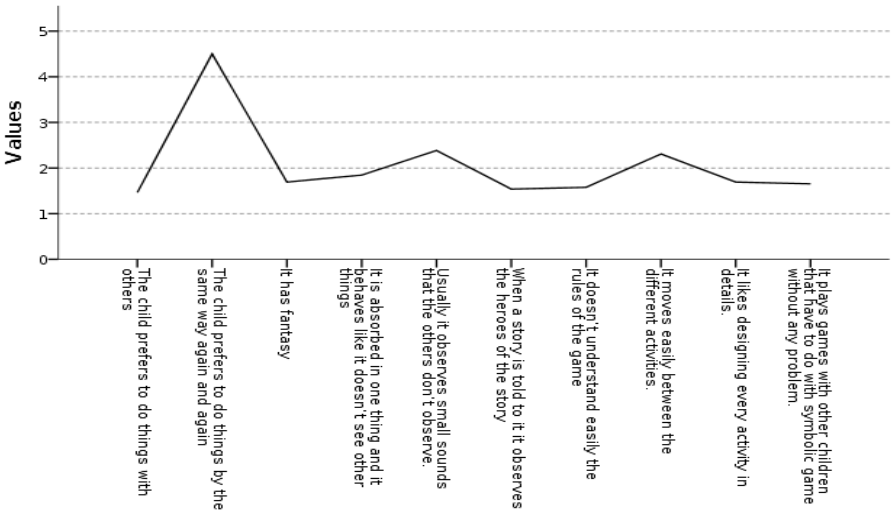
Вариации в средните стойности между групите

Разделяйки файла с данни, както беше споменато по-горе, резултатите стават доста ясни. Той потвърждава мнението, че деца с аутизъм в извадката, които преди това са участвали в дейности, които използват играта като метод на обучение, се държат различно от тези, които нямат опит с такава дейност.

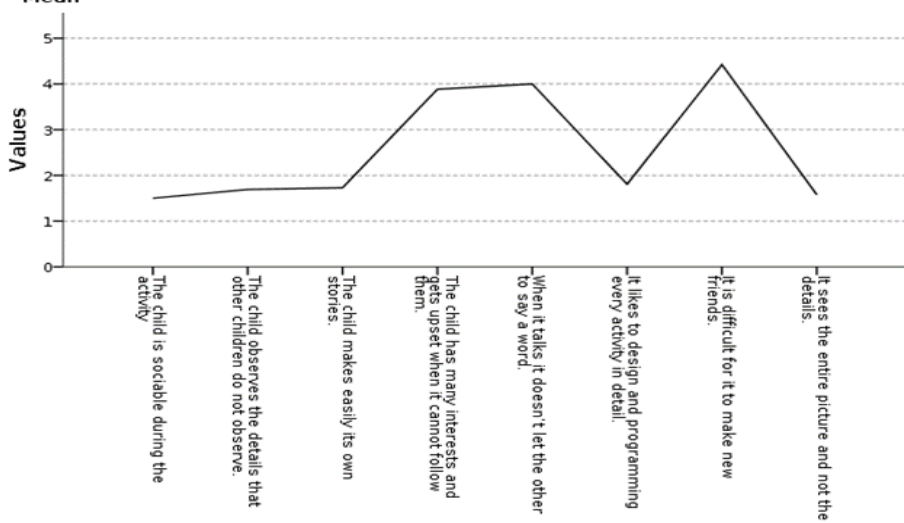
Statistics
Has the child followed before and other program with play to defeat autism? Yes
Mean

Statistics
Has the child followed before and other program with play to defeat autism? No
Mean

Statistics
Has the child followed before and other program with play to defeat autism? No
Mean

Въпросът, който възниква от статистическия анализ на данните е, че има някои вариации в отговорите, дадени дори на децата от същата група. Това води до по-подробен анализ на данните, за да се види дали има групи въпроси, чиито средни отговори се различават значително. За тази цел следваме клъстерния анализ, както е описано в следващия параграф.

Клъстърен анализ

Резултатите от клъстърния анализ показват, че отговорите се разделят на два големи клъстера, в които въпросите имат подобно поведение (на кратко разстояние от центъра на клъстера). Всички отговори изглежда са категоризирани в клъстер, с изключение на въпрос 2 (Детето предпочита да прави нещата по същия начин отново и отново), което е категоризирано в друг клъстер.

Това подсказва, че положителните отговори (съгласие) на извадков човек във въпрос 2 са последвани от отрицателни отговори (несъгласие) с други въпроси. Това подозрение се потвърждава, тъй като резултатът от дисперсионния анализ (ANOVA) е статистически значим (Sig. <0.05).

Final Cluster Centers

	Cluster	
	1	2
The child prefers to do things with others	2	4
The child prefers to do things by the same way again and again	5	2
It has fantasy	2	4
It is absorbed in one thing and it behaves like it doesn't see other things	2	4
Usually it observes small sounds that the others don't observe.	3	5
When a story is told to it it observes the heroes of the story	2	4
It doesn't understand easily the rules of the game	2	4
It moves easily between the different activities.	2	4
It likes designing every activity in details.	2	4
It plays games with other children that have to do with symbolic game without any problem.	2	4

Final Cluster Centers

	Cluster	
	1	2
At the time of play the child is interested in what other children do?	4	2
Can he play with small toys with the other young children without having to do it alone or throw them away?	4	2
When encountering anything unusual in the game, will the child look in the face of the teacher to see his own reaction?	4	2
Does the child participate in pretending games, representing different situations of real life?	4	2
Does the child with autism participate in group games? Does the child meet auctions during the game?	4	2
During the game, if the child with autism turns his eyes on the teacher and smiles as a reward, will he respond with a smile and that?	4	2

Подобни заключения могат да бъдат направени от анализа на следващия набор от въпроси 1,2,3,6,8, принадлежащи към клъстер, и въпроси 4,5,7 в друг. И в този случай резултатът е статистически значим.

Зависимост и корелация

За първия набор от въпроси резултатите показват, че съществува статистически значима зависимост между отговорите и дали детето преди това е имало подобна игрова активност. Хипотезата, направена в клъстерния анализ, се потвърждава, като линейният корелационен коефициент показва силна отрицателна линейна корелация за всички въпроси на първата група, за разлика от въпрос 2, който има силна положителна линейна корелация. Това означава, че децата, страдащи от аутизъм, които са участвали в образователна програма, базирана на игри, са склонни да са позитивни към въпросите на първата група, с изключение на въпрос 2 (Детето предпочита да прави нещата по един и същи начин отново и отново), когато се появяват отрицателно.

А за следващия набор от въпроси резултатите от анализа показват статистически значима зависимост. Линейните корелации са силни и положителни за въпроси 4,5,7 и отрицателни за въпроси 1,2,3,6,8. Резултатите от клъстерния анализ се потвърждават отново. Това означава, че за деца с аутизъм, които са участвали в изследването и са били обучавани чрез игра, има съгласие по въпроси 1, 2, 3, 6, 8, а несъгласие по останалите въпроси. Резултатите за третия и последен набор от въпроси са сходни, както се очаква от резултатите от клъстерния анализ.

ПЕДАГОГИЧЕСКИ УСЛОВИЯ

- Съответствие на образователните програми с възрастовите особености на децата и с нивото на развитие на техните способности;
- Интегриране на разнообразни видове игрови дейности в образователния процес;
- Създаване на приятна и доверителна атмосфера в общуването с децата, която рефлексира върху стимулирането и насърчаването на техния творчески потенциал.
- Моделиране и създаване на конкретни педагогически ситуации за игрова импровизация на децата;
- Поставяне на необходимите акценти в съдържателните компоненти на образователния процес на педагогически адаптирани игрови дейности за развитие на творческия потенциал на децата с аутизъм.

ИЗВОДИ И ОБОБЩЕНИЯ

Дисертационният труд съдържа изводи и обобщения, най-важните от които са:

- Използването на визуални инструкции повишава концентрацията на вниманието, броя на дейностите, с които се занимават и броя на успехите във всяка от тези дейности при учениците с аутизъм.

- Социалната валидност на изследването беше измерена чрез въпросник и бе установено, че е достатъчно висока. Въпросите са свързани със способностите и уменията, отнасящи се до играта на учениците и значението на тези умения и компетенции по отношение на растежа и социализацията на учениците. Изборът на тези въпроси е пряко свързан с изследователските цели и значението на социалното развитие на учениците. Насочването към измерването на социалната валидност имаше за цел да установи дали тази стратегия благоприятства промяната на поведението на децата с аутизъм и колко ценността на играта и образователните ползи, които произтичат от нея, се признават за Учение чрез Игри.

- Стратегията на визуалните указания е доказала своята ефективност при преподаването на много умения на учениците с аутизъм. Използването на визуални инструкции има важни предимства за учениците с аутизъм: намалява реакцията по отношение на учителя, повишава придобитите умения след края на интервенцията, с обобщение, но всички те комбинират визуалните инструкции с други стратегии. Това изследване не включва използването на други стратегии, освен визуални указания и затова знаем, че визуалните инструкции са отговорни за тези резултати. В останалите проучвания не е ясно кои елементи водят до конкретни резултати, визуалните указания или другите стратегии, с които са комбинирани.

- Вътрешната валидност е измерена с въпросник, разработен за тази цел. Според него точността на интервенцията е 100%. Интервенцията беше извършена според първоначалния замисъл, без никакви различия, и визуалните инструкции бяха дадени на учениците по правилен начин и бяха лесно достъпни.

- Допълнителни фактори, които са повлияли на провеждането и резултатите от изследователския процес, могат да бъдат изследователският метод и следвания експериментален план, броя на участниците, тяхната първоначална оценка и продължителността на изследователския процес, ограниченията, наложени от етапа на

обобщение, както и видът и начинът на представяне на визуалната част на инструкциите.

- Резултатите и заключенията от изследването не могат да бъдат обобщени за всички хора с аутизъм. Разбира се, учениците, които участваха в изследването, имаха различни индивидуални характеристики и ако се съди по резултатите, двамата имаха полза от използването на визуални инструкции. Но не можем със сигурност да обобщим резултатите при тях за всички хора с аутизъм.

Това изследване може да се разшири с участието на повече изследвани субекти. Учениците могат да бъдат по-големи, повече на брой, но с по-малко комуникативни умения. Учениците, участвали в изследването, не са имали предишен опит в преподаването чрез структурирана програма, както в училище, така и у дома, с родители и частни терапевти. Това е въпрос, който може да бъде проучен по-обстойно.

Предложения за по-добро участие на децата с аутизъм в символични игрови дейности са следните:

- Терапевтите трябва да отделят подходящо време за игрови дейности, за да могат децата да развият своите способности.
- Всички деца трябва да бъдат включени в групови програми по време на екипна игра и социално взаимодействие.
- Терапевтите трябва да участват с детето в спонтанни дейности.
- Когато децата не си играят с играчката, терапевтът трябва да помага на детето.

Справка за научните приноси в дисертационния труд

Обобщено могат да се изведат и основните приносни моменти на разработения дисертационен труд, а именно:

1. Извършено е концептуално и терминологично уточняване на педагогическите условия за развитие на творческите способности на децата с аутизъм което ще допринесе за създаването на подходящи условия за тях, за да бъдат възпитани правилно, техните нужди в образованието да бъдат изпълнени и да не бъдат отхвърлени от техните връстници. Основно са обективирани възможностите за оптимизиране на тези условия, за да се развият тези деца във всеки аспект на образователния процес;

2. Основните приносни моменти в емпиричен план са свързани с предлагането на алтернатива на традиционното образование за подобряване на педагогическите условия за развитие на творческите способности на децата с аутизъм;

3. Учителите и професионалистите могат да използват образователната и корекционна ефективност на игрите от различен тип като модел за практическо приложение.

**Списък с публикации на автора свързани с темата на
дисертационния труд:**

1. Roumpidaki, E., “The use of game in education and treatment of children with autism” in Patra (30 June-July 2017)
<https://uperc2017.events.upatras.gr/wp-content/uploads/sites/12/2016/11/UPER-C-2017-Programme-and-Book-of-Abstracts-1.pdf> (page 40-41)
(ISBN: 978-618-83193-8-7)

2. Roumpidaki, E., “Technological practices in education for children with autism” in Athens (28-29 April 2018):
http://users.sch.gr/paidpink/Tomos_Praktikon_5ou_Synedriou_NP_2018.version.03.pdf (page 1889-1898) (ISBN: 978-618-82301-4-9)

3. Roumpidaki, E., “Game-Education-Autism” in Athens(28-29 April 2018):
http://users.sch.gr/paidpink/Tomos_Praktikon_5ou_Synedriou_NP_2018.version.03.pdf (page 3035-3041) (ISBN: 978-618-82301-4-9)

4. Roumpidaki, E., “Developmental disorders through language and game” in Mediterranean College in Thessaloniki (22-23 September 2018):
https://www.medcollege.edu.gr/wp-content/uploads/2017/12/vivilio_perilipsewn_lou_diepistimonikou_synedrioy_eidikis_agogis.pdf (page 62)